

Izazovi obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava na području Koprivničko-križevačke i Međimurske županije

Antolić, Adela

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:519071>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za sociologiju

Diplomski rad

**Izazovi obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava na području Koprivničko-križevačke
i Međimurske županije**

Studentica: Adela Antolić

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Tijana Trako Poljak

Zagreb, rujan, 2023.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. RURALNA NASELJA U HRVATSKOJ	2
2.1. Modernizacija ruralnih naselja.....	6
2.2. Zanimanje poljoprivrednika	9
3. POLJOPRIVREDA U HRVATSKOJ	11
3.1. Obiteljska poljoprivredna gospodarstva.....	15
5. REZULTATI I ISTRAŽIVANJA	23
5.1. Pozitivne i negativne strane bavljenja poljoprivredom	24
5.1.1. <i>Pozitivne strane bavljenja poljoprivredom</i>	24
5.1.2. <i>Negativne strane bavljenja poljoprivredom</i>	26
5.1.3. <i>Budućnost poljoprivrede</i>	28
5.2. Institucije u poljoprivredi	30
5.2.1. <i>Poticaji i potpore</i>	30
5.2.2. <i>Zadovoljstvo poljoprivrednim institucijama</i>	32
5.2.3. <i>Informiranost od strane institucija</i>	32
5.3. Infrastruktura i modernizacija	33
7. ZAKLJUČAK	38
9. SAŽETAK	44
10. SUMMARY	45
11. PRILOZI	46

1. UVOD

Kroz posljednje stoljeće, hrvatsko je društvo prošlo kroz procese globalizacije, intenzivne modernizacije te tehnološkog napretka koji su utjecali na sve aspekte društvenog života. Ti su procesi ostavili posljedice i na ruralna naselja, koja su dodatno suočena s izazovima zbog deagrarizacije i depopulacije kako pojedinci, u potrazi za boljim uvjetima života, sve više počinju iseljavati iz ruralnih u urbane sredine, zbog čega se onda dodatno smanjuje poljoprivredna aktivnost. Svaki od tih procesa podrazumijevao je prilagodbu pojedinaca uvjetima rada i tržišta, te ih se mora uzeti u obzir kada se promišlja o tome kako su poljoprivrednici i ostali ruralni stanovnici dovedeni u nepovoljan položaj u kojem se nalaze i danas. Međutim, ruralno stanovništvo, uključujući i poljoprivrednike, razvilo je i različite načine nošenja s izazovnim ekonomskim, socijalnim i političkim uvjetima. Danas, primjerice, značajnu ulogu u tom kontekstu imaju obiteljska poljoprivredna gospodarstva (OPG-ovi) kao uspješan model poljoprivredne proizvodnje, koji osnažuje kako europsku tako i hrvatsku poljoprivredu i doprinosi razvoju ruralnih područja (ENRD, 2013). Upravo su OPG-ovi važni u sociološkom kontekstu zbog toga što su usmjereni na poboljšanje uvjeta života i rada u ruralnim naseljima, a time i ruralnom stanovništvu.

Glavni cilj ovog rada jest istražiti izazove s kojima se danas susreću vlasnici OPG-ova u Republici Hrvatskoj, a kako bi se bolje razumjela mjesta gdje su najviše ranjivi i gdje treba jačati njihovu otpornost kako bi opstali i nastavili doprinositi razvoju poljoprivrede, ali i općenito poboljšanju uvjeta života u ruralnim naseljima. Naime, neki od prepoznatih izazova koji se mogu pronaći u literaturi su generacijski jaz, infrastrukturna neopremljenost naselja, zakoni i pravila koja se učestalo mijenjaju te manjak informiranja o tim zakonima i pravilima, a naposljetku i vođenje različitih evidencija koje zahtijevaju nadležna Ministarstva, što posebno za vlasnike OPG-ova koji su u starijoj životnoj dobi može predstavljati svojevrsnu prepreku u kontekstu slabije računalne pismenosti.

U prvom dijelu rada će se predstaviti teorijski okvir koji se temelji na već postojećoj literaturi domaćih sociologa iz polja ruralne sociologije. Iznijet će se kratak pregled razvoja ruralnih sredina u Hrvatskoj te razvoja OPG-ova kao svojevrsnih institucija u kontekstu poljoprivredne djelatnosti. Također, istaknut će se ključne institucije koje potpomažu hrvatskoj poljoprivredi i vlasnicima OPG-ova, kao što su Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, Ministarstvo poljoprivrede i Savjetodavna služba.

Drugi dio rada će, uz ciljeve i svrhu istraživanja, sadržavati i rezultate empirijskog istraživanja kvalitativnog tipa provedenog metodom polustrukturiranih dubinskih intervjuja na prigodnom uzorku koji čine nositelji OPG-ova iz dviju županije iste hrvatske regije, Sjeverne Hrvatske: Koprivničko-križevačke i Međimurske županije. Sjeverna Hrvatska je odabrana kao regija u kojoj je poljoprivredna aktivnost i dalje značajna, a čije su županije prosječno razvijene u odnosu na ostale hrvatske regije po razvijenosti (za razliku od, primjerice, jače razvijenijih ili nerazvijenijih regija u kojima onda dominiraju ruralna naselja izrazito visokog ili niskog indeksa razvijenosti; Vlada RH, 2022). Ove dvije županije su odabrane jer se na njihovom području nalazi velik broj ruralnih naselja pa tako i poljoprivrednih parcela s velikim brojem OPG-ova koji su relevantni za ovo istraživanje, s time da je Međimurska županija u razvojnoj skupini 3 (od 4), a Koprivničko-križevačka u razvojnoj skupini 2 (potpomognuta područja) prema indeksu (Vlada RH, 2022). Također, radi se o županijama različitih veličina u kontekstu površine koju obuhvaćaju, pa samim time imaju i veliku razliku u broju OPG-ova – u Koprivničko-križevačkoj županiji prijavljeno je 7 196, a u Međimurskoj je prijavljeno 2 754 OPG-a (APPRRR, 2022).

Rad je izrađen u sklopu znanstveno-istraživačkog projekta Hrvatske zaklade za znanost „Socijalno-ekološki izazovi ruralnog razvoja: objektivni i subjektivni pokazatelji otpornosti hrvatskih ruralnih socijalno-ekoloških sustava“ (2020.-2024.; UIP-2019-04-5257) na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

2. RURALNA NASELJA U HRVATSKOJ

Mnogi su autori pokušali definirati sastavnice pomoću kojih možemo razlikovati ruralno od urbanog. Pa su tako Sorokin i Zimmerman (1929., prema Župančić, 2005) definirali devet varijabli za razlikovanje ruralnog od urbanog: profesionalna struktura, prirodna i društvena okolina, veličina naseobine, gustoća naseljenosti, homogenost i heterogenost populacije, društvena pokretljivost, smjer migracija, društvena stratifikacija i sustav stratifikacije. Župančić (2002:35) se tako pita: „Što uopće danas znači ruralno? Označavaju li se time društveni, ekonomski, prostorni entiteti ili je riječ o svojevrsnoj kombinaciji tih komponenti i fenomenu koji nema jasno oivičene granice i sadržajnu koherenciju“.

U sociologiji kao znanosti postoje neke od dihotomnih podjela kao što su, na primjer, pojedinac-kolektiv, mikro-makro, zajednica-društvo, pa tako postoji i dihotomija ruralno-

urbano, odnosno selo-grad. Poznato je da se ruralna naselja razlikuju od urbanih, po proizvodnim sredstvima, stupnju podjele rada, oblicima društvenih interakcija kao i socio-kulturnim karakteristikama.

Selo možemo definirati po različitim kriterijima. Postoji statističko definiranje sela koje uvažava kriterij brojnosti stanovništva, odnosno, veličinu naselja. Kulturno definiranje uzima u obzir specifičnost ruralne kulture u odnosu na grad, a ekonomsko podrazumijeva djelatnost kojom se bavi veći dio stanovnika. Temeljni problem na kojeg se nailazi prilikom definiranja sela, zbog kojega je gotovo pa nemoguće provoditi analize sela u Hrvatskoj i tako pratiti progres ili regres, jest taj što ne postoji generička definicija sela. Državni zavod za statistiku (2011:13) iz tog razloga predlaže model prema kojemu se „urbanim (gradskim) naseljima smatraju: 1. sva naselja sjedišta upravnih gradova (bez obzira na broj stanovnika), 2. sva naselja s više od 10 000 stanovnika, 3. naselja od 5 000 do 9 999 stanovnika s 25% i više zaposlenih u naselju stanovanja, i to u sekundarnim i tercijarnim djelatnostima (u odnosu na ukupan broj zaposlenih stanovnika naselja) i 4. naselja od 2 000 do 4 999 stanovnika s 25% i više zaposlenih u naselju stanovanja, i to u sekundarnim i tercijarnim djelatnostima (u odnosu na ukupan broj zaposlenih mještana) te s udjelom nepoljoprivrednih kućanstava od 50% i više. Sva ostala naselja, koja ne zadovoljavaju navedene kriterije, smatraju se ruralnim i prijelaznim naseljima. U tu skupinu uključena su i sela i ostala, manje ili više urbanizirana naselja u ruralnom prostoru.“ U socijalnom smislu, selo je oblik prostorne organizacije stanovništva (Cifrić, 2003). U pravilu to je manje naselje u prostoru koji nije kontinuirano socijalno organiziran, kao na primjer grad, pa su teško vidljivi njegovi povijesni slojevi, a naročito u ravničarskim krajevima. Selo kao takvo obilježava slaba ili niska podjela rada te nema središnjih funkcija svojstvenih modernom društvu.

Henri Mendras navodi kako se u prošlosti definiralo selo: „Nekad su selo ili skupina sela značili svijet koji je bio dovoljno brojan i dovoljno raznorodan pa je mogao biti sam sebi dostatan i živjeti u relativnoj ekonomskoj, društvenoj i kulturnoj autarkiji. Svaka je seljačka porodica proizvodila od svega pomalo i time zadovoljavala svoje osnovne potrebe; zanatlije su proizvodili dodatne predmete za čiju je izradu bila nužna stanovita specijalizacija. Redovito je muškarac sebi birao ženu samo u najbližem susjedstvu... čitav je društveni život bio ograničen okvirima sela ili 'kraja“ (Mendras, 1966: 335).

Tradicionalno, svako je ruralno naselje bilo u mogućnosti živjeti u relativnoj ekonomskoj, demografskoj, socijalnoj i kulturnoj autarkiji, a svaka obitelj proizvodila je od svega pomalo i podmirivala svoje glavne potrebe. U ruralnim sredinama postoje neke determinante koje

određuju i definiraju selo kao takvo. Stipe Šušvar tako navodi šest determinanti seljačkog života među kojima su interakcije i iskustva, naselje i susjedstvo, zemlja i vlasništvo, homogenost i stabilnost te porodica i veze solidarnosti (Šušvar, 1988). Posjedovanje zemlje u kontekstu seljačkog načina života osnovni je prirodni uvjet te predstavlja glavno proizvodno sredstvo, pa samim time posjedovanje zemlje podrazumijeva određenu osnovnu društvenu vrednotu (Šušvar, 1988). Interakcije i veze solidarnosti proizlaze iz određenih relativnih ograničenosti kontakata zbog intimnosti seoskih sredina, što zapravo razgraničava selo od grada u sociološko-psihološkoj analizi (Šušvar, 1988).

Razne su sociološke teorije u kontekstu ruralne sociologije, a u njima se selo definira kroz koncepte poput ruralnosti, ruraliteta, ruralnog područja te ruralnog kompleksa. Ovi koncepti sadržavaju zajedničke karakteristike, a one se mogu promatrati kroz četiri komponente – poljoprivreda, selo, tehnologija i okoliš (Cifrić, 2003:33). Poljoprivreda kao prva komponenta ključan je element te predstavlja djelatnost koja uključuje stare zanate i obrte koji su najduže opstali u ruralnim kompleksima, te time izdvaja ruralni kompleks od urbanoga. Komponenta sela izdvaja se po svom prostornom položaju, vjerovanju, obrazovanosti te vrijednostima, a tehnologiju autor posebno izdvaja zbog velikog utjecaja na materijalnu, pa i na kulturnu sferu društva (Cifrić, 2003). Okoliš podrazumijeva netaknutu prirodu i krajolik, čime Hrvatska obiluje u kontekstu ruralnog bogatstva što predstavlja potencijal za razvoj poljoprivrede. S obzirom na to da svjedočimo procesima globalizacije i modernizacije, mnoge rasprave dovode u pitanje egzistenciju seljaka kao proizvođača. On je tijekom tih procesa postao ovisan o robno-novčanom tržištu te se pojavila nagla transformacija sistema vrijednosti i stavova, prilikom koje je došlo do izraženog individualizma.

Maja Štambuk (1993) definirala je tri glavne sastavnice ruraliteta: temeljne materijalne pretpostavke (zemlja, poljoprivredna djelatnost, ostale djelatnosti, seoski krajolik), individualno-društvena razina ruralnosti (pojedinaac, obitelj, rodbina, seoska zajednica) i odnosi zemljišnih površina i poljoprivrede, zemljišta i ostalih djelatnosti, poljoprivrede i krajolika, ostalih djelatnosti i krajolika, poljoprivrede i ostalih djelatnosti (Štambuk, 1993).

Ruralna područja nemaju razvijenu infrastrukturnu opremljenost naselja, što može biti od velikog značaja za ukupno zadovoljstvo životom kojeg imaju stanovnici. Ona pripadaju području obilježenom mnoštvom malih sela i gradića niske gustoće naseljenosti s niskom razinom tehničke i komunalne infrastrukture (Župančić, 2002:36). „U najčešćem značenju infrastruktura nekog naselja podrazumijeva tehničku opremljenost koja je preduvjet za uspješno funkcioniranje raznovrsnih službi i naselja kao cjeline“ (Štambuk i Mišetić, 2002:157). Mnogih

elemenata infrastrukturne opremljenosti koji uključuju i one nužne za svakodnevno funkcioniranje, u prošlosti ili nije bilo ili ih je bilo vrlo malo. To potvrđuje i istraživanje kojim se utvrdilo da selima nedostaju i elementarne službe i institucije, zbog čega se seosko stanovništvo moralo koristiti takvim uslugama u većim i lokalnim središtima i gradovima (Župančić, 2005:617). Upravo zbog toga nužno je istaknuti mrežu naselja, odnosno povezanost sela sa manjim gradovima i općinama u kojima su ruralnom stanovništvu dostupni svi potrebni elementi za ostvarenje određenog životnog standarda i zadovoljstva životom (Pupak i Trako Poljak, 2021).

Ruralna naselja pripadaju području obilježenom mnoštvom manjih sela i gradića niske gustoće naseljenosti s niskom razinom tehničke i komunalne infrastrukture (Župančić, 2002:36). „U najčešćem značenju infrastruktura nekog naselja podrazumijeva tehničku opremljenost koja je preduvjet za uspješno funkcioniranje raznovrsnih službi i naselja kao cjeline“ (Štambuk i Mišetić, 2002:157). Mnogih elemenata infrastrukturne opremljenosti u ruralnim područjima, uključujući i koji su bili nužni za svakodnevno funkcioniranje, u prošlosti ili nije bilo ili ih je bilo vrlo malo, što potvrđuje i istraživanje kojim se utvrdilo da selima nedostaju i elementarne službe i institucije, zbog čega se seosko stanovništvo moralo koristiti takvim uslugama u većim i lokalnim središtima i gradovima (Župančić, 2005:617). . „Ostvarenje minimalnog društvenog standarda svakog pojedinca osnovni je zadatak svake strategije, odnosno da su svakome pod jednakim uvjetima pristupačni struja, cesta, voda, osnovna škola, medicinska pomoć itd. Dok se to ne dogodi, seosko će se stanovništvo s pravom smatrati zapostavljenim. Osobito na onim ruralnim područjima, koja su udaljenije od razvojno dinamičnih urbanih središta, i gdje su razvojne mogućnosti slabije“ (Štambuk, 2002:21).

S druge strane, u Članku 5. Zakona o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi grad je definiran kao: „...jedinica lokalne samouprave u kojoj je sjedište županije te svako mjesto koje ima više od 10.000 stanovnika, a predstavlja urbanu, povijesnu, prirodnu, gospodarsku i društvenu cjelinu. U sastav grada kao jedinice lokalne samouprave mogu biti uključena i prigradska naselja koja s gradskim naseljem čine gospodarsku i društvenu cjelinu te su s njim povezana dnevnim migracijskim kretanjima i svakodnevnim potrebama stanovništva od lokalnog značenja“ (Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi, NN 33/2001-569).

2.1. Modernizacija ruralnih naselja

Ruralna naselja su proživjela svojevrsni oblik transformacije što se može objasniti pomoću određenih procesa kroz koja su prošla, među kojima je prvi i osnovni proces zasigurno globalizacija koja ima utjecaja na sve društvene sfere. Ulrich Beck globalizaciju definira kao „proces oblikovanja nadnacionalnih struktura – globalnog društva“, s time da je globalitet „stanje kao posljedica globalizacije“, a „globalizam ideologija“ (Beck, 1998; prema Cifrić, 2003:27). Nekoliko je procesa koji su se odvijali istovremeno, a to su industrijalizacija, deagrarizacija, urbanizacija, deruralizacija, modernizacija, depopulacija pa i ruralni i agrarni egzodus. Ivan Cifrić (2003: 35) navodi kako je došlo do narušavanja postojećih struktura na svim razinama, pa tako i u ruralnom svijetu, a tvrdi kako postoje tri oblika narušavanja, tj. razaranja ruralnog svijeta: promjena socijalne strukture na selu, promjena u seoskoj svakodnevnici te promjena u ruralnoj strukturi. „Posebnost globalizacije, kao aktualnog stadija kapitalizma, je informacijska tehnologija koja je svijet pretvorila u tehnološku, a onda i ekonomsku cjelinu“ (Šundalić, Mesarić, Pavić, 2010: 220). Shodno tome, pojavilo se vrijeme informatičkog kapitalizma i informatičke globalne ekonomije (Šundalić, Mesarić, Pavić, 2010).

Nastavno na proces globalizacije, pojavljuje se i proces industrijalizacije koji najviše utječe na ekonomsku društvenu sferu, no utječe i na ruralno područje i stanovništvo koje živi na selu. Razvoj raznih mehanizacija i tehnologije dovodi do postupnog smanjenja potrebe za radnom snagom u svim poljoprivrednim djelatnostima. Time je rad postao efikasniji, što znači i veći postotak profitabilnosti, ali je istodobno došlo do nepotrebnosti ljudskih ruku i ljudskog rada u poljoprivredi. U kontekstu industrijalizacije šire se sekundarni i tercijarni sektori što je rezultiralo iseljavanjem ruralnog stanovništva u gradove, odnosno procesom urbanizacije, te dolazi do ruralnog i agrarnog egzodusa što podrazumijeva napuštanje poljoprivredne djelatnosti i sela. „Modernizacijski procesi izmijenili su glavne značajke seljačkog društva, doveli do njegove integracije u globalne društvene tokove, a istodobno je i globalno društvo transformirano u industrijsko – urbani tip društvene organizacije“ (Župančić, 2000: 39). Industrijalizacijom su se pojavile nove djelatnosti koje su postale isplativije u ekonomskom smislu, stoga „radnička klasa postaje vodeća snaga društva“ (Puljiz, 2002:374) te se rad u poljoprivredi počinje gledati kao manje vrijedan. „Neki od njih zapošljavaju se u lokalnoj seoskoj industriji, a većina putuje na posao u najčešće susjedni grad i svakodnevno se vraća“ (Štambuk, 1991:6). Ono što se zbilo kao velika prekretnica u procesu deagrarizacije su bile prednosti stalnog zapošljavanja, odnosno, „iz radnog odnosa proizlazi zdravstveno i mirovinsko

osiguranje, dječji doplatak, te drugi oblici ekonomske i socijalne sigurnosti (mogućnost kredita, stalni priljev novčanog dohotka, povoljniji politički status)“ (Puljiz, 2002:9), što se svakako činilo isplativo u usporedbi sa poljoprivrednom proizvodnjom.

Maja Štambuk u svom radu „Društveni razvoj i selo“ ističe procese industrijalizacije i urbanizacije koji imaju loš utjecaj na tradicionalnu seosku sredinu. Poljoprivreda se mijenja te gubi na važnosti zbog toga što se sve manje pojavljuje kao primarna, odnosno, osnovna djelatnost, te se sve češće pojavljuje u obliku sekundarne djelatnosti uz radni odnos pojedinaca. „Snaga tradicionalnog načina života i njegovih pojedinih neospornih vrijednosti (ponovno prepoznatih od industrijskoga ili već postindustrijskog čovjeka koji svoj novi identitet traži u skladnijem odnosu s prirodnom sredinom i koji sve masovnije napušta načelo da prirodu treba pokoriti), ogleda se i u, za naše vrijeme, relativnoj sporosti kojom se mijenja seljak i selo“ (Štambuk, 2002: 421). Ruralna naselja, za razliku od urbanih, nemaju toliko razvijenu infrastrukturnu opremljenost što može predstavljati jedan od problema sa zadovoljstvom življenja u ruralnim naseljima pa samim time i bavljenjem poljoprivrednim poslovima. „U najčešćem značenju infrastruktura nekog naselja podrazumijeva tehničku opremljenost koja je preduvjet za uspješno funkcioniranje raznovrsnih službi i naselja kao cjeline“ (Štambuk i Mišetić, 2002:157).

U kontekstu modernizacije ruralnih naselja u Hrvatskoj, važan je i proces deagrarizacije koja sa sobom povlači i ruralni egzodus, odnosno, deruralizaciju. Deagrarizacija kao proces predstavlja „prestanak bavljenja primarnim djelatnostima (poljoprivredom i šumarstvom) seoskog stanovništva koje, ne mijenjajući nužno mjesto stanovanja prelazi u druge gospodarske grane“ (Geografija.hr, 2020, u: Kuzmić i sur., 2020). Prilikom industrijalizacije, došlo je do razvoja drugih, ekonomski isplativijih djelatnosti, u usporedbi s poljoprivredom. Upravo zbog toga, pojavili su se tzv. „seljaci-radnici“, kako ih naziva Štambuk (Štambuk, 2002). „Seljaci-radnici su novija socio-ekonomska grupa u selu, iako oni zapravo nastavljaju vrlo staru seljačku tradiciju poznavanja brojnih zanata koji su bili potrebni i vlastitom i susjednom domaćinstvu i gospodarstvu“ (Štambuk, 2002: 426). Vlado Puljiz tu pojavu smatra polovičnom deagrarizacijom jer „dolazi do zapošljavanja izvan posjeda, ali ostajanja na njemu.“ (Puljiz, 1970:15). Međutim, deagrarizacija ne znači nužno urbanizaciju – „deagrarizacija i urbanizacija međusobno se odnose kao koncentrični krugovi: deagrarizacija je veći, a urbanizacija manji krug“ (Puljiz, 2002: 4). Puljiz dijeli proces deagrarizacije u dva vala – prvi val podrazumijeva poljoprivrednike koji su zanimanje zamijenili bez prethodne pripreme, a oni onda poslove pronalaze u tvornicama i gradilištima, a drugi val odnosi se na poljoprivrednike koji zanimanje

mijenjaju putem školovanja, koji je zapravo veoma dominantan i u današnjem društvu (Puljiz, 2002). Kao posljedica deagrarizacije pojavljuje se i proces deruralizacije, odnosno napuštanje sela i odlazak stanovništva u urbane sredine. „Pod utjecajem selektivne migracije selo-grad, koja je osnažena procesima urbano orijentirane industrijalizacije i deagrarizacije poljoprivrednog stanovništva, između 1953. i 1991. godine broj stanovnika u seoskim naseljima u Republici Hrvatskoj je smanjen s 2.946.135 na 2.007.038 stanovnika ili za trećinu (31,9%)“ (Živić, 2002: 116).

Premještanjem proizvodnje u gradove, dolazi i do premještanja stanovništva iz sela u gradove, odnosno, već spomenute urbanizacije. Kao posljedica javlja se „snažna depopulacija, a ponegdje i prava socijalna i demografska depresija u znatnom dijelu seoskog prostora“ (Župančić, 2000:39). Povećanje stanovništva u urbanim sredinama utječe na njihovo širenje, te se migracijom stanovništva u gradove pojavljuje ruralni egzodus koji se odnosi na masovno napuštanje sela kao mjesta stanovanja. „Snažan ruralni egzodus i premještanje stanovništva u manji broj gradskih naselja i prosperitetnijih regija, kao posljedica oligocentričnog industrijskog i urbanog razvoja Hrvatske, ... uz prateće populacijske probleme (stalno smanjenje prirodnog priraštaja u selima), doveo je do krupnih demografskih poremećaja u većem dijelu Hrvatske“ (Župančić, 2000:40).

Bernard Kayser je taj složeni proces modernizacije nazvao „rekompozicijom seoskog društva“ (Kayser, 1990., 1991. u Hodžić, 2006: 55). Da je na djelu rekompozicija seoskog društva svjedoče i rezultati istraživanja još iz 1996./1997. po kojemu su manje od jedne trećine radno aktivnih ispitanika iz ruralnih naselja (29,3%) po zanimanju bili poljoprivrednici, dok ih je, primjerice zaposlenih u industriji, građevinarstvu i zanatstvu bilo 37,3%, odnosno dvije trećine radno aktivnih ruralnih ispitanika (Hodžić, 2006). Prema Popisu stanovništva iz 2011. godine u Hrvatskoj je 5,31% ukupnog stanovništva bilo zaposleno u djelatnostima poljoprivrede, šumarstva i ribarstva (DZS, 2011), dok je prema Popisu iz 2021. godine taj postotak bio značajno manji, odnosno 1,86% ukupnog stanovništva bilo je zaposleno u navedenim djelatnostima (DZS, 2021).

Urbanizacija je dovela do potiskivanja ruralne sredine urbanom poradi širenja gradova i njegova utjecaja na seosku okolinu, a proces deagrarizacije zahvatio je gotovo sva ruralna područja. Sklonost deagrarizaciji i snažnoj urbanizaciji zbog industrijskog razvoja i ruralni egzodus stanovništva, uglavnom mladih, rezultirao je depopulacijom sela. Kao posljedica depopulacije pojavljuje se napuštanje poljoprivrednih gospodarstava i značajan pad poljoprivredne proizvodnje. Iseljavanjem mladog stanovništva iz ruralnih naselja, seoska je

populacija postala starija, stoga je nestalo kritične mase inovativnih i poduzetnih ljudi koji bi pokrenuli razvoj sela (takozvani „odljev mozgova“) (Žutinić i Bokan, 2008). Odljev mozgova podrazumijeva iseljavanje visokoobrazovanog dijela stanovništva iz ruralnih u urbana područja, no „da bi takvo iseljavanje bilo deklarirano kao odljev mozgova mora biti prouzročeno potisnim faktorima u zemlji porijekla i privlačnim faktorima u zemlji odredišta te mora predstavljati gubitak za matičnu zemlju koji se ne može kompenzirati novčanim doznakama, prijenosom kapitala ili prijenosom novih znanja i tehnologija“ (Petroff prema Troškot, Prskalo i Šimić Banović, 2019:878). Tako je značajan postotak (gotovo 85%) hrvatskih ruralnih krajeva zahvaćen izrazitom depopulacijom, a mnogi od njih i izumiranjem stanovništva (Žutinić i Bokan, 2008).

Petak i sur. (2002.:235-236) ističu kako ruralni prostor pod utjecajem urbanizacije i industrijalizacije uspostavlja novu ravnotežu s gradom zbog čega se javlja sve više mješovitih domaćinstva i seljaka-radnika (1970-e i 1980-e godine), a potom i moderna obiteljska poljoprivredna gospodarstva, te prodiru novi oblici poduzetništva i javljaju se novi načini korištenja ruralnih prostora (krajem 1980-ih i početkom 1990-ih). Međutim, ratno i poslijeratno razdoblje ostavilo je teške posljedice u smislu demografije i potrebe za materijalnom obnovom infrastrukture i okoliša (Petak i sur., 2002.:236; vidjeti i: Petak, 2000.:6-7). Konačno, socijalne i ekonomske prilike koje su pratile demokratizaciju i liberalizaciju hrvatskog društva kroz posljednjih 30 godina od njenog osamostaljenja, kao i ulazak Hrvatske u Europsku uniju (EU) 2013. godine, koji je zahtijevao usklađivanje strateških ciljeva s europskim politikama, također su se odrazili na uvijek osjetljivija ruralna područja (Pupak i Trako Poljak, 2021).

One koji se odupiru procesu deagrarizacije Štambuk (1991) dijeli u one poljoprivrednike koji su obrazovaniji i idu u korak s modernizacijom i poljoprivredu pokušavaju izjednačiti s ostalim zanimanjima, dok s druge strane navodi one koji se nisu mijenjali, „tradicionalnim seljacima“, za koje smatra da će se ili transformirati i krenuti u korak s procesom modernizacije ili će nestati (Štambuk, 1991).

2.2. Zanimanje poljoprivrednika

Zanimanje poljoprivrednika u fokusu je dvaju važnih istraživanja Mirka Martića u kojemu on pokušava pronaći odgovor na pitanje što je zapravo zanimanje poljoprivrednika. U istraživanju pod nazivom „Odnos prema zemlji i percepcije statusa i zanimanja

poljoprivrednika“ (1971) autor se bavi mišljenjima o poljoprivrednom zanimanju od strane starješina u domaćinstvima, kojeg zapravo dolazi pomoću pitanja o pozitivnim i negativnim stranama poljoprivrednog zanimanja i rada u tvornicama radi usporedbe vlastitog zanimanja s drugima. Pozitivne strane poljoprivrednog zanimanja, Martić je svrstao u dvije skupine – autonomija u radu i raspoređivanje radnog vremena, te raspolaganje vlastitim proizvodima (Martić, 1971). S obzirom na to da danas postoji specijalizirana proizvodnja, možemo zaključiti da upravo zbog toga poljoprivrednici ponajprije ovise o tržištu i njegovim uvjetima te najmanje proizvode za svoje potrebe. Poljoprivrednici u najvećoj mjeri proizvode da bi te proizvode plasirali na tržišta, a taj faktor formirao je poljoprivredne odnose koji se temelje na konkurenciji, što znači da će oni koji su uspješniji plasirati svoje proizvode lakše, dok oni manje uspješni neće u tome uspjeti. Upravo takvi odnosi stvaraju nestabilne cijene proizvoda na tržištu, zbog čega suvremeni poljoprivrednici vjerojatno ne bi istaknuli sigurnost prihoda kao pozitivan aspekt bavljenja poljoprivredom. Međutim, kao negativne strane zanimanja poljoprivrednika ispitanici u Martićevu radu navode: „slaba zarada, manji prihodi, nesigurnost prinosa, slab urod, rizik od suše i nevremena, nemogućnost prodaje svojih proizvoda, nesigurna starost, malo zemlje, nesiguran život, cjelodnevni rad, nedostatak slobodnog vremena, neodređenost radnog vremena, težak posao“ (Martić, 1971: 10). U istraživanju pod nazivom „Percepcija društvenog položaja i „zanimanja“ poljoprivrednika“ (1988), potvrđuje se da je najnepovoljniji društveni položaj, uz onaj kojeg zauzimaju nekvalificirani radnici, onaj kojeg zauzimaju siromašni seljaci poljoprivrednici (Martić, 1988). Štambuk navodi kako je proces decentralizacije industrijskih pogona te njihovo približavanje selu omogućilo seoskom stanovništvu, barem djelomično, zapošljavanje izvan poljoprivrede pa se počinju pojavljivati takozvani seljaci-radnici kao kategorija koja je zastupljena u seoskoj socijalnoj strukturi i u današnje vrijeme (Štambuk, 2002). „Prvi seljaci-radnici inicijalno su mahom bili seljaci, dakle nekvalificirani za novu vrstu posla, i s tim u skladu zauzimali su i najslabija radna mjesta, ujedno i najslabije plaćena, što je, uz ostale razloge, činilo nužnim njihovo dopunsko bavljenje poljoprivredom na obiteljskom imanju“ (Štambuk, 2002: 422). U svakom slučaju, uz seljake-radnike, autorica tvrdi da u selu postoje i pojedinci sa isključivo nepoljoprivrednim zanimanjem.

Što se tiče suvremenog društva, pojam „seljak“ najčešće se ne koristi u stvarnom značenju tog pojma, već se seljakom naziva svaki onaj koji živi od poljoprivrede (Šundalić, Mesarić, Pavić, 2010). Seljake izvorno obilježavaju „sitna poljoprivredna proizvodnja, ekonomska samodostatnost, niska podjela rada i relativna politička izolacija od urbanih radnika“ (Šundalić,

Mesarić, Pavić, 2010: 219), a procesi industrijalizacije i modernizacije su ih tržišno i tehnološki pretvorili u poljoprivrednike (Šundalić, Mesarić, Pavić, 2010). Poljoprivrednici kao glavni akteri u poljoprivrednoj proizvodnji motivirani su za bavljenje poljoprivredom zbog svojih potreba. „U osnovi motiviranosti poljoprivrednika za gospodarsko djelovanje leži njegovo nastojanje da stvaranjem određenog dohotka omogući podmirivanje svojih potreba i zadovoljavanje svojih želja” (Petrač, 2002: 33). Petrač ističe pet činjenica koje se vežu uz motivaciju poljoprivrednika, a to su da ga motivira njegova želja da ostvari ciljeve koji dovode do podmirivanja potreba, da ponekada te želje proizlaze iz zadovoljenja potreba te da intenzitet tih želja i potreba nije jednak u svim situacijama (Petrač, 2002). Također, ukoliko se poljoprivredniku te želje ne ostvare, one će oslabiti.

Vitalna gospodarstva i poduzetni seljaci nositelji su i potencijalni pokretači razvoja u selu, a Seferagić (2002:20) navodi kako su oni skupina koja se češće odlučuje na specijalizirane djelatnosti, što nije uvijek najbolja solucija s obzirom na moguće vanjske negativne utjecaje. No, upravo ta specijalizirana djelatnost omogućuje napredak i poboljšanje proizvodnje. U takvim gospodarstvima žive mlađi, obrazovaniji i tehnološki orijentirani pojedinci, a pred njima su postavljeni mnogi problemi: administrativne prepreke, loši kreditni uvjeti, nesigurnost, niske cijene otkupa, veliki nameti, uvoz stranih proizvoda itd.

3. POLJOPRIVREDA U HRVATSKOJ

Poljoprivreda je kao najstarija djelatnost povijesno omogućila samoodržanje društva, a seljaci i seljačko gospodarstvo dvije su kategorije tradicionalnih društava, sve do pojave modernog društva (Župančić, 2002:37). Vladimir Stipetić u svom radu „Razvitak poljoprivredne proizvodnje u Hrvatskoj“ navodi kako su značajan utjecaj na hrvatsku poljoprivredu imala tri rata koji su se dogodili tijekom dvadesetog stoljeća. „Gotovo dvadesetogodišnja stagnacija ukupne poljoprivredne proizvodnje u nesuglasju je i s prirodnim potencijalima Hrvatske i tehnološkim inovacijama, kojima raspolaže suvremena poljoprivreda“ (Stipetić, 2005: 26). Prvi svjetski rat smanjio je poljoprivredni napredak, a nakon njega došlo je do povećanja proizvodnje i napretka poljoprivredne djelatnosti. Nakon Drugog svjetskog rata, koji je ostavio teže posljedice, istaknuo se proces kolektivizacije poljoprivrede, a najuspješnije razdoblje detektirano je napuštanjem kolektivizacije i uvođenjem tehnoloških inovacija. Upravo to ostavilo je pozitivne posljedice na poljoprivredno, kao i na ukupno gospodarstvo. Tijekom prošlog stoljeća, provele su se tri agrarne reforme, shodno spomenutim

ratovima. Prva agrarna reforma provedena je bila nakon Prvog svjetskog rata, a druge dvije provele su se nakon Drugog svjetskog rata. „U vrijeme intenzivne promjene socijalno-ekonomske strukture sela i snažne deagrarizacije šezdesetih i sedamdesetih, kao i pod utjecajem drugih procesa, stalno se smanjivao broj većih i potencijalno vitalnijih gospodarstava, a brojno su ekspanzirana sitna i patuljasta gospodarstva, dok se ukupan broj gospodarstava samo umjereno smanjio, i to znatno ispod razine deagrarizacije i njome danih mogućnosti za oblikovanje efikasnije i propulzivnije posjedovne strukture“ (Župančić, 2002:48). Prema analiziranim podacima, u razdoblju od 1900.-2003. godine, došlo je do povećanja prinosa ratarskih kultura (pšenice, kukuruza, ječma, uljane repice) što je zapravo rezultat povećanja korištenja mineralnih gnojiva i pesticida, poboljšane selekcije sjemena i smanjenje sjetvenih površina (Stipetić, 2005). Što se tiče stočarske proizvodnje, s obzirom na to da dolazi do opadanja standarda stanovništva, ono je smanjilo i domaću potražnju za proizvodima višeg standarda ishrane (Stipetić, 2005). Upravo ta činjenica je razlog krize poljoprivredne proizvodnje u kontekstu stočarstva zbog toga što su na domaće tržište pristigli inozemni proizvođači koji su pomoću nižih cijena podmirili domaću potražnju (Stipetić, 2005). „Poljoprivreda je kao najstarija djelatnost povijesno omogućila samoodržanje društva, a seljaci i seljačko gospodarstvo dvije su kategorije tradicionalnih društava, sve do pojave modernog društva (Župančić, 2002:37)“.

„Sve prijašnje reforme uvelike su utjecale na oblikovanje aktualne, nepovoljne posjedovne strukture u našoj poljoprivredi. U vrijeme intenzivne promjene socijalno-ekonomske strukture sela i snažne deagrarizacije šezdesetih i sedamdesetih, kao i pod utjecajem drugih procesa, stalno se smanjivao broj većih i potencijalno vitalnijih gospodarstava, a brojno su ekspanzirana sitna i patuljasta gospodarstva, dok se ukupan broj gospodarstava samo umjereno smanjio, i to znatno ispod razine deagrarizacije i njome danih mogućnosti za oblikovanje efikasnije i propulzivnije posjedovne strukture“ (Župančić, 2002:48).

Ulazak Hrvatske u Europsku Uniju iz tog je razloga od velikog značaja za hrvatsku poljoprivredu, ali i za ruralna područja. Kako navodi Štambuk (2002:365), za EU postoje tri skupine problema prema kojima se klasificiraju ruralna područja, a prema kojima se dalje projicira njihov razvoj. Prva skupina problema tiče se pritiska modernog života, što se odnosi na područja u blizini velikih gradova i glavnih prometnica, gusto naseljenih i gospodarski razvijenih u kojima postoji velik broj domaćinstava s mješovitim izvorom prihoda (poljoprivrednim i nepoljoprivrednim). Nadalje, druga skupina problema odnosi se na ruralno propadanje, što se odnosi na agrarni egzodus, što dovodi do siromaštva tog područja, a tiče se

mjesta udaljenijih od gradova. Naposljetku, treća skupina problema podrazumijeva položaj marginalnog područja, što se odnosi na teško pristupačna područja u koje se ne investira (otoci i planinska područja). „Europska Unija dugo se bavi razvitkom svojih ruralnih regija, smatrajući ga bitnim, neodvojivim čimbenikom ukupna razvitka. Ondje gdje selo nije razvijeno, ne može se govoriti o razvijenosti“ (Štambuk, 2002:364). Prednosti koje se mogu iskoristiti u svrhu razvoja poljoprivrede podrazumijevaju neograničen pristup tržištu Europske Unije, dostupnost financijskih sredstava, bogati prirodni resursi (zemljište i voda), cestovna infrastruktura, dok su mane hrvatske poljoprivrede to što još uvijek ovisi o uvozu poljoprivrednih proizvoda, to što veći broj poljoprivrednika koristi zastarjelu mehanizaciju, što se sporo prilagođava inovacijama te što nema udruživanja koje hrvatske poljoprivrednike čini slabije prilagodljivima promjenama (Šimić, 2019).

Što se tiče poljoprivredne politike u Hrvatskoj, postoje određene mjere koje su propisane od strane Vlade Republike Hrvatske, a to su: mjere ruralnog razvoja, izravna potpora, pravila i mjere vezane uz zajedničku organizaciju tržišta poljoprivrednih proizvoda, mjere zemljišne politike te druge mjere pomoću kojim se ostvaruju ciljevi poljoprivredne politike (Odak, 2017, u: Pupak i Trako Poljak, 2021). Shodno tome, ciljevi poljoprivredne politike određeni su Zakonom o poljoprivredi (NN 29/18) u svrhu ostvarivanja održivog razvoja same poljoprivrede. Stoga su ciljevi osiguranje održivog upravljanja prirodnim resursima i akcije protiv klimatskih promjena (uz provedbu načela zaštite okoliša), poticanje konkurentnosti poljoprivrede kroz svojevrsnu tehnološki inovativnu proizvodnju koja je prilagođena klimatskim promjena. „U europskim razvojnim strategijama ruralna se područja sve više prepoznaju kao važna mjesta za očuvanje prirodnih bogatstava, koja su sve ugroženija zbog globalne socijalno ekološke krize, za zaštitu kulturne raznolikosti, ali i bolju kvalitetu života, pri čemu se, primjerice, zdraviji život sporijeg tempa suprotstavlja onom urbanom“ (Pupak i Trako Poljak, 2021: 223).

Stručnjaci Svjetske banke 2019. godine proveli su dubinsku analizu kojom su pokazali da bi hrvatska poljoprivreda trebala potaknuti gospodarski rast te da ima velikih potencijala za razvoj. Također, analiza je ukazala na činjenicu da je Hrvatska konkurentna u poljoprivrednim proizvodima kao što su uljarice i žitarice kao što su suncokret i soja, dok je s druge strane ograničena na mali broj stočnih proizvoda. Važno je za napomenuti kako postoje pojedinci koji su uspješni u svakom sektoru poljoprivrede, no u usporedbi sa Europom i dalje su u manjini (Duić, 2019).

Što se tiče mladih i poljoprivrede, postojeća istraživanja ukazuju na motivaciju za migraciju ruralnih mladih bogata, a ta istraživanja prije svega ukazuju na ekonomske razloge kao ključne potisne čimbenike za mlade iz ruralnih područja (Kuzmić i sur., 2021). Grgić i sur. (2010.:600) pokazuju kako su glavni razlozi trajnog napuštanja hrvatskih ruralnih područja među radno aktivnim stanovništvom upravo ekonomske prirode, te uključuju potragu za boljim zaposlenjem i uvjetima rada. Također, kod problema vezanih za zaposlenje u nepoljoprivrednim zanimanjima javlja se problem pronalaska zaposlenja u svojoj profesiji izvan poljoprivrede, otežana uspostava vlastitih poslovnih prilika i otežan pristup edukaciji (Žutinić i sur., 2010.:152; Žutinić i Bokan, 2008.:150; Šundalić, 2006.:141). Što se tiče zaposlenja u poljoprivrednim zanimanjima, mladi upozoravaju na loše uvjete rada, te su ta nekada dominantna zanimanja u ruralnim područjima postala neprofitabilna, a time i sve manje privlačna, kako navodi Šundalić (2006.:141). Za mlade poljoprivrednike važno je posjedovanje vlastitog zemljišnog posjeda i popratne infrastrukture za obavljanje poljoprivredne djelatnosti, što nemaju mnogi koji ne nasljeđuju obiteljske posjede (Pupak i Trako Poljak, 2021.:31). „U procesu ruralnog egzodusa u najvećoj mjeri sudjeluju mladi koji obrazovanje i priliku za djelomičnim ili potpunim zaposlenjem izvan ruralnih područja koriste kao svojevrsnu kartu za privremeni bijeg iz ruralnih naselja, koji nerijetko postaje i trajan“ (Kuzmić i sur., 2021).

U istraživanju Damira Kovačića i sur. (2007) „Kuda ide hrvatsko selo?“ analizirani su najvažniji infrastrukturni pokazatelji i namjere stanovnika u vezi ostanka ili napuštanja ruralnih naselja. Rezultati istraživanja pokazali su najveće probleme stanovnika - nezaposlenost, loša infrastrukturna opremljenost naselja te općenito lošiji životni uvjeti, u usporedbi s gradom. Više od jedne petine ispitanika imalo je namjeru napuštanja mjesta stanovanja, a autori su tada zaključili kako bi taj novi egzodus ruralnog stanovništva mogao prouzročiti prenapučenost gradova te prolongirati neravnomjerni razvitak Hrvatske (Kovačić i sur., 2007). Ruralna područja uglavnom zaostaju u stvaranju bruto domaće vrijednosti i u razini bruto domaćeg proizvoda, a razina bruto domaćeg proizvoda po stanovniku u visoko ruralnim županijama je redovito ispod prosjeka Hrvatske, te među županijama s najnižim vrijednostima pretežu ruralne županije. To se odražava i na nizak angažman raspoloživih radnih resursa (koji se dodatno smanjuju iseljavanjem), visoke stope registrirane nezaposlenosti i niže prosječne dohotke (Obad, 2021).

3.1. Obiteljska poljoprivredna gospodarstva

„Značenje poljoprivrede za hrvatsko gospodarstvo, usprkos tome što je bila najznačajnija privredna djelatnost na početku dvadesetog stoljeća te bila ključna za rast proizvodnje, sve je manje“ (Stipetić, 2005.:25). OPG-ovi igraju značajnu ulogu u poljoprivrednom sektoru Hrvatske. S obzirom na to da je sam koncept OPG-ova širokog spektra i obuhvaća mnogo različitih mogućnosti koje variraju, ne postoji univerzalna definicija koja bi mogla obuhvatiti sve te mogućnosti. Definicija koja se koristi u kontekstu hrvatske poljoprivrede jest da se OPG definira kao „organizacijski oblik gospodarskog subjekta poljoprivrednika fizičke osobe koji radi stvaranja dohotka samostalno i trajno obavlja djelatnosti poljoprivrede i s njom povezane dopunske djelatnosti, a temelji se na korištenju vlastitih i/ili unajmljenih proizvodnih resursa te na radu, znanju i vještinama članova obitelji“ (NN 29/18). Kao što navodi ENRD, OPG-ovi su najučestaliji operativni model poljoprivrednih gospodarstava te su stoljećima osiguravala rast europskog poljoprivrednog sektora (ENRD, 2013). Poljoprivreda je stoljećima bila bitan dio gospodarstva i kulture zemlje te mnoge poljoprivredne aktivnosti još uvijek obavljaju obitelji na malim gospodarstvima.

Postoji nekoliko svojstava OPG-ova. Prvo od njih jest konkurentnost, odnosno konkurentna prednost proizvoda. Dok je za neke ona visoko značajna, za neke predstavlja nepovoljne interese kao što su recimo mali OPG-ovi koji djeluju u nepovoljnim uvjetima (ENRD, 2013:4). Što se tiče inovativne poljoprivrede kao svojstva, OPG-ovi su otporniji od korporativnih jer su fleksibilniji kod prilagodbe svojih tradicionalnih aktivnosti poput proizvodnje kvalitetne hrane. „Smanjenje broja poduzeća koja sudjeluju u opskrbnom lancu između poljoprivrednika koji uzgaja poljoprivredne proizvode i konačnog potrošača može dovesti do mnogo veće profitabilnosti poljoprivrednih gospodarstava“ (ENRD, 2013:5). Elementi obiteljskog gospodarstva su domaćinstvo koje čini obiteljska grupa koja zajedno stanuje i koristi prihode za zadovoljenje osnovnih životnih potreba, zemljišni posjed i sredstva rada, zatim obiteljska imovina i vlasništvo te gospodarstvo u užem smislu koje podrazumijeva spoj materijalnih i ljudskih čimbenika u procesu rada i drugim aktivnostima (Župančić, 2002:46).

OPG-ovi u Hrvatskoj često uzgajaju tradicionalne kulture, poput pšenice, kukuruza, ječma, krumpira te raznog voća i povrća, no počele su se pojavljivati i neke specifične kulture koje se pojavljuju prvenstveno u voćarstvu. Neka se gospodarstva također fokusiraju na stoku, uključujući goveda, svinje, ovce, koze i perad. Osim toga, hrvatska raznolika klima i plodna zemlja omogućuju proizvodnju visokokvalitetnog maslinovog ulja i vina, a brojni OPG-ovi

također su uključeni u ove djelatnosti. Iako je klima u Hrvatskoj raznolika, ona može imati i negativan utjecaj na poljoprivredu zbog toga što se rapidno mijenja iz godine u godinu, a ona je upravo faktor koji je bitan u bavljenju poljoprivredom. Prema Bonacci (2015.), jedan od najvažnijih proizvodnih rizika koji nanose ekonomske štete i koja uzrokuje socijalne sukobe, ekološke posljedice i drugo, ekstremne su temperature i suše, a one ponajprije odlučuju o poslovanju i opstanku poljoprivrednika.

Vlasništvo nad farmom i poljoprivrednim gospodarstvom, i odgovornosti za donošenje odluka u ruralnim naseljima tradicionalno leže na članovima obitelji te se često gospodarstvo prenosi s koljena na koljeno, čuvajući obiteljsku tradiciju i znanje. Obiteljska gospodarstva obično su manja u usporedbi s industrijskim farmama, koje pokrivaju nekoliko do nekoliko stotina hektara, te možda nemaju iste ekonomije razmjera kao velika poljoprivredna poduzeća, ali mogu biti fleksibilniji i prilagodljiviji. Mnoga obiteljska gospodarstva bave se različitim poljoprivrednim aktivnostima, uzgajaju mješavinu usjeva i uzgajaju različite vrste stoke. Ova diversifikacija pomaže smanjiti rizike te osigurava stabilnost prihoda. Često se oslanjaju na tradicionalne i održive metode poljoprivrede, odnosno, mogu koristiti manje kemijskih inputa, dati prednost plodoredu i integrirati uzgoj stoke i usjeva kako bi se poboljšalo zdravlje tla. Oni mogu sudjelovati u poljoprivrednim tržnicama, programima poljoprivrede koju podržava zajednica (CSA) ili prodavati svoje proizvode izravno potrošačima.

OPG-ovi igraju ključnu ulogu u ruralnom razvoju, podupiru lokalna gospodarstva, pružaju mogućnosti zapošljavanja i doprinose očuvanju ruralne tradicije i kulture. Međutim, unatoč svojoj važnosti, OPG-ovi susreću se s raznim izazovima, uključujući pristup financiranju, pitanja zakupa zemljišta, konkurencija velikih poljoprivrednih poduzeća i posljedice klimatskih promjena. „Pred poljoprivrednika kao šefa gospodarstva stalno se postavljaju povećani zahtjevi, kao npr. tehnička kompetentnost, sposobnost tržišnog prilagođavanja, precizno kalkuliranje itd. Stalna potreba za prilagođavanjem, težnja za modernizacijom, a to znači za profesionalnim poljoprivrednikom, vodi ka pretvaranju porodičnog gospodarstva u pouzeće“ (Župančić, 1990:36).

U kontekstu OPG-ova, pojavljuju se i mješovita poljoprivredna gospodarstva pod utjecajem procesa modernizacije i deagrarizacije koji su spomenuti ranije. Razvojem sekundarnog i tercijarnog sektora proizvodnje ukazalo se mnoštvo radnih mjesta koja su ruralnom stanovništvu bila privlačna, te se pojavila mogućnost zapošljavanja u nepoljoprivrednim sektorima. Tranzicijsko razdoblje obilježilo je manjak profita u poljoprivrednoj djelatnosti i zanimanju te zarada nije mogla zadovoljiti osnovne potrebe. „Kriterij prema kojemu se neko

gospodarstvo (kućanstvo) naziva mješovitim su izvori primanja i zanimanje (aktivnost) članova obitelji u nepoljoprivrednim djelatnostima, tj. činjenica da se u kućanstvu osim poljoprivrede stječe dohodak i izvan poljoprivrede“ (Cifrić, 2003:357). Cifrić (2003) navodi kako postoje unutarnji i vanjski čimbenici pojave mješovitih poljoprivrednih gospodarstava, te da su nastala 50-ih i 70-ih godina pod utjecajem upravo tih čimbenika (Cifrić, 2003:358). Vanjski čimbenici su politički, gospodarski i sociokulturni – propast neproduktivnog kolhoznog sustava, poljoprivredna modernizacija, povezivanje proizvodnih i preradbenih funkcija, tržište viškova, nova radna mjesta u selu, a unutarnje čimbenike čine ekonomski i socijalni, kao i nove potrebe kućanstava i gospodarstava. „Prvi socijalni korak ka suvremenom selu predstavlja pojava seljaka-radnika, odnosno mješovitih domaćinstava“ (Štambuk, 1990:16).

Osim OPG-ova i mješovitih gospodarstava, važno je istaknuti i poljoprivredne zadruge kao jednog od oblika organizacije u poljoprivrednoj djelatnosti u Hrvatskoj. Zadruga se stoga definira kao „dobrovoljno, otvoreno, samostalno i neovisno društvo kojim upravljaju njezini članovi, a svojim radom i drugim aktivnostima ili korištenjem njezinih usluga, na temelju zajedništva i uzajamne pomoći ostvaruju, unapređuju i zaštićuju svoje pojedinačne i zajedničke gospodarske, ekonomske, socijalne, obrazovne, kulturne i druge potrebe i interese i ostvaruju ciljeve zbog kojih je zadruga osnovana“ (Zakon o zadrugama, NN 34/11).

Mladi poljoprivrednici vrlo su bitan faktor u revitalizaciji ruralnih područja, stoga Ivković i sur (2010) u radu navode kako je mladim ljudima koji se bave i koji se i dalje žele baviti poljoprivredom važno omogućiti uvjete da od tog rada mogu pristojno živjeti ukoliko im je poljoprivreda primarna djelatnost. Osiguranjem tih uvjeta postigao bi se i razvoj ruralnih područja te povratak mladih ljudi koji bi onda imali veliku ulogu u spomenutoj revitalizaciji. „Iskustva nekih europskih zemalja pokazuju da je revitalizacija ruralnih područja moguća samo u sklopu cjelovitog razvitka i poticanjem sekundarnih i tercijarnih djelatnosti, najčešće male privrede, turizma i nekih drugih djelatnosti“ (Nejašmić, 1991:13). Pojam „mladi poljoprivrednik“ relativno je novi te se kao takav koristi u strateškim planovima razvitka ruralnog područja i objašnjenjima raznih potpora koje su namijenjene upravo njima kao glavnim akterima revitalizacije ruralnih područja. Mladi je poljoprivrednik osoba starija od 18, a mlađa od 40 godina na dan podnošenja Zahtjeva za potporu, pri čemu mora imati određena stručna znanja te mora po prvi put biti nositelj obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva (Pupak i Trako Poljak, 2021:227). Antun Šundalić daje tri prijedloga za revitalizaciju sela i poljoprivrede – najprije, selu treba pristupiti kao socijalnom prostoru ravnopravnom gradu, zatim poljoprivreda treba imati ravnopravno mjesto u gospodarskom sustavu zemlje i

naposljetku, duhovnost seoske tradicije nije zapreka širenju urbane duhovnosti i sve nezamjenjive informatičke kulture, za čije „udomaćenje“ u seoskom miljeu nedostaje infrastruktura (Šundalić, 2000:380). Prema podacima iz istraživanja Lipavić (2017) može se zaključiti da su prema broju OPG-ova u hrvatskoj poljoprivredi vodeće županije Zagrebačka (14 978), Splitsko-dalmatinska županija (13 367), Osječka-baranjska (12 865), Bjelovarsko-bilogorska (12 095) te Koprivničko-križevačka županija (10 794). Valja napomenuti kako Međimurska županija ima upola manji broj OPG-ova od Koprivničko-križevačke županije prema podacima iz spomenutog istraživanja (5735). Situacija je danas nešto drugačija, kao što je navedeno i u početku rada, s obzirom na to da je trenutno u Koprivničko-križevačkoj županiji prijavljeno 7 196, a u Međimurskoj prijavljeno 2 754 OPG-a (APPRRR, 2022).

S obzirom na to da je poljoprivredna djelatnost širokog spektra i zanimanja, postoji devet različitih grana unutar poljoprivrede, a grane koje su relevantne za ovo istraživanje su ratarstvo, stočarstvo, voćarstvo, povrtlarstvo, cvjećarstvo i pčelarstvo. Ratarstvo kao prva grana podrazumijeva isključivo obradu zemljišnih parcela te proizvodnju žitarica i uljarica u svrhu otkupa za daljnju preradu. Stočarstvo i peradarstvo grana je poljoprivrede koja podrazumijeva brigu o životinjama kao što su junad, telad, goveda i peradi, a pčelarstvo se bavi uzgojem pčelinjih košnica radi proizvodnje meda. Voćarstvo i povrtlarstvo podrazumijeva uzgoj voća i povrća u svrhu prodaje, kao i cvjećarstvo.

Također, postoji i određena kategorizacija OPG-ova prema veličini gospodarstva koja se izražava u mjernoj jedinici hektar (ha). Shodno tome, Odak navodi kako obiteljska poljoprivredna gospodarstva prema veličini utemeljenoj na korištenoj poljoprivrednoj površini mogu biti svrstana u četiri opće kategorije (Odak, 2017: 32): vrlo malo, malo, srednje i veliko poljoprivredno gospodarstvo. Vrlo malo poljoprivredno gospodarstvo ono je na kojem se obrađuju manje od dva hektara zemlje, na malom od dva do dvadeset hektara, na srednjem od dvadeset do sto, a na velikom više od sto hektara.

Župančić (2002:36) navodi kako „...značaj poljoprivrede opada s općim razvojem, a zapošljava i sve manji broj seoskog žiteljstva, njezin značaj za ruralni prostor ipak ne opada razmjerno tome. To posebno vrijedi za krizne prilike u društvu...“. Krizna prilika zadesila je Hrvatsku proljeće 2020. godine, kao i cijeli svijet, a to je pandemija COVID-19 čiji smo svjedoci još danas, a ona je negativno utjecala na sve radne sektore pa tako i na poljoprivredni sektor, odnosno, na proizvodnju samih OPG-ova. Kako bi se spriječilo širenje virusa, države članice Europske unije (EU) uvele su brojne mjere sigurnosti, kao što su ograničenja kretanja, zabranu javnih okupljanja, ograničenja uvoza i izvoza, što je stvorilo nepovoljne ekonomske

uvjete za poljoprivredni sektor (Bokan i Menardi, 2022). „Uvođenjem opće zatvorenosti mnogi OPG-ovi su izgubili jedine distribucijske kanale prodaje (gradske ili seljačke tržnice) te su mjerama socijalnog distanciranja raskinuti ugovori s komercijalnim kanalima prodaje kao što su škole, vrtići i druge ustanove javnog sektora, a problem je nastao uslijed nepostojanja adekvatnih skladišnih prostora za brzo kvarljive proizvode kao što su voće, povrće, meso i mliječni proizvodi na samim obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima“ (Bokan i Menardi, 2022: 149). Iako je globalna kriza izazvana pandemijom pokazala slabosti poljoprivredno-prehrambenog sektora, ujedno je pokazala i snagu jer se sam sektor prilagodio na nove izazove tržišta i time pokazao svojevrsnu otpornost (Bokan i Menardi, 2022).

3.2. Institucije kao potpora poljoprivrednicima

S obzirom na to da se poljoprivredna djelatnost modernizirala u vidu tehnologije, modernizirala se i u kontekstu korištenja novih sredstava za prihranjivanje zemlje te dodatnih administrativnih poslova. Naime, prije pedesetak i više godina ljudima je poljoprivreda kao djelatnost bila jednostavan izvor prihoda. Zemljišta je bilo puno, kvaliteta zemlje je bila veća te nije bilo potrebe za korištenjem herbicida, pesticida i sličnih sredstava za razliku od danas. Danas je situacija mnogo drugačija zbog kompleksnosti korištenja novih mehanizacija i tehnologija koje su se pojavile procesom modernizacije (Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja Republike Hrvatske, 2004). Što se tiče stočarstva kao poljoprivredne djelatnosti, uzgoj stoke i peradi bio je glavni izvor proizvodnje hrane i drugih sirovina kao što su vuna i koža, koje su se koristile za daljnju preradu, što se u suštini nije puno promijenilo, no počele su se koristiti nove mehanizacije poput izmuzišta, zamjenskih majki kod stoke, rotora, i slično (Strategija poljoprivrede i ribarstva, 2002).

Hrvatska Vlada provodi različite mjere potpore za promicanje i održavanje obiteljskog gospodarstva, prepoznajući njegovu važnost u očuvanju ruralne tradicije i doprinosu lokalnom gospodarstvu. Cilj ovih mjera je osigurati financijsku pomoć, pristup poljoprivrednoj obuci i razvoj održivih poljoprivrednih praksi. Nekoliko je ključnih institucija koje potpomažu ruralnom razvoju i razvoju poljoprivrednih djelatnosti u Hrvatskoj. Ruralni razvoj drugi je stup „Zajedničke poljoprivredne politike“, a za dugoročni cilj ima povećanje konkurentnosti poljoprivrede, uravnotežen razvoj ruralnih sredina te održivo upravljanje prirodnim resursima (APPRRR, 2022). Što se tiče glavne institucije, Ministarstvo poljoprivrede, obavlja upravne

poslove na području ruralnog razvoja, poljoprivrede, poljoprivredne politike, prometa i primjene sredstava za zaštitu bilja, itd. (Ministarstvo poljoprivrede, 2023). Ministarstvo također koordinira i provodi mjere ruralnog razvoja, razvoja seoskog prostora, održive i ekološke poljoprivrede te naposljetku i očuvanja zaštićenih i izvornih pasmina domaćih životinja (Ministarstvo poljoprivrede, 2023).

Nositelj OPG-a obavezan je redovitim unošenjem svojeg rada u ARKOD sustav svake godine, odnosno, sezone. ARKOD sustav predstavlja aplikaciju koja omogućava pregled i identifikaciju zemljišnih parcela, što onda služi kao pomoć kod vođenja evidencije, odnosno, kod unošenja podataka u upisnik. U slučaju ratarstva kao poljoprivredne djelatnosti, upisnik se sastoji od točno navedenih zemljišnih parcela, a svaka parcela mora sadržavati točno navedenu kulturu koja je u toj godini posijana ili posađena na toj zemljišnoj parceli (APPRRR. 2022). Što se tiče uzgoja stoke, evidencija svakog pojedinog grla stoke također se obavezno mora unositi u upisnik redovito svake godine. Važnost vođenja evidencije o poljoprivrednoj proizvodnji te redovito unošenje podataka u upisnike jest iz razloga što se na temelju toga dodjeljuju sredstva od strane Agencije za plaćanje u poljoprivredi i ribarstvu te Ministarstva poljoprivrede. Također, na temelju tih podataka, moguće se prijaviti i na natječaje koji su raspisani za dodjelu sredstava iz europskih fondova te na natječaje koji su vezani uz poticanje ruralnog razvoja. „Da bi ostvarili izravna plaćanja poljoprivrednici koji obavljaju poljoprivrednu aktivnost trebaju biti aktivni poljoprivrednici, poljoprivredno zemljište koje je predmet izravnih plaćanja mora biti upisano u ARKOD sustav, a sva stoka evidentirana u Jedinstvenom registru domaćih životinja (JRDŽ)“ (Ministarstvo poljoprivrede, 2023).

U tom smislu, EU pomaže europskim poljoprivrednicima kroz Zajedničku poljoprivrednu politiku koja može unaprijediti gospodarstvo svake države članice EU i šire. Zajednička poljoprivredna politika podrazumijeva skup mjera i programa potpora poljoprivredi u Europskoj Uniji. Njima se regulira proizvodnja i prodaja poljoprivrednih proizvoda u EU, a stvoreni su radi postizanja sljedećih ciljeva: povećanja poljoprivredne proizvodnje primjenjujući tehnološka dostignuća, poboljšanja proizvodnosti i učinkovitijeg korištenja proizvodnih izvora, posebno radne snage; osiguranja životnog standarda poljoprivrednika, osobito povećanja prihoda pojedinaca angažiranih u poljoprivredi; te stabilizacije tržišta i stalna opskrba kupaca zdravstveno ispravnim i kvalitetnim proizvodima po primjerenim cijenama (Europsko vijeće, 2023).

Što se tiče razvojnih agencija koje se ističu u području ruralnog razvoja, a koje su relevantne za područja Koprivničko-križevačke i Međimurske županije, valja napomenuti kako i one

doprinosu motivaciji i poticanju poljoprivrednika na poljoprivrednu djelatnost. Regionalna razvojna agencija PORA Koprivničko-križevačke županije za misiju ima „stvaranje preduvjeta za kvalitetno upravljanje razvojem u Koprivničko-križevačkoj županiji kroz izradu, provedbu, praćenje i izvješćivanje o provedbi županijskih strateških dokumenata i razvoj partnerstva dionika javnog, gospodarskog i civilnog sektora te akademske zajednice“ (PORA, 2023). U Međimurskoj županiji regionalna razvojna agencija zove se REDEA, odnosno bolje poznata kao Javna ustanova za razvoj Međimurske županije. Oni kao regionalni koordinatori pružaju stručnu podršku regionalnom razvoju Međimurja, a razvoj je ključna riječ u njihovom radu. REDEA se bavi strateškim planiranjem kao preduvjetom usmjerenog razvoja, zatim razvojem gospodarstva, poljoprivredom i ruralnim razvojem te razvojem ljudskih potencijala, a pobornici su i konstruktivnih prijedloga i uvažavanja različitih stajališta i interesa (REDEA, 2023). U kontekstu regionalnih razvojnih agencija pojavljuju se i LAG-ovi (Lokalne akcijske grupe) koje uglavnom za cilj imaju promicati ruralni razvoj putem lokalnih inicijativa i partnerstava, protok informacija i transfer znanja, umrežavanje svih subjekata koji mogu doprinijeti razvoju LAG područja, održivi razvoj, razvijanje postojećih potencijala, te jačanje kapaciteta za provedbu europskih projekata (PORA, 2023).

4. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Glavni cilj rada je istražiti izazove s kojima se susreću OPG-ovi, odnosno njihovi vlasnici na području Koprivničko-križevačke i Međimurske županije u regiji Sjeverne Hrvatske. Cilj istraživanja jest empirijski utvrditi koji su ključni izazovi s kojima se poljoprivrednici moraju nositi u svakodnevnom bavljenju poljoprivrednom djelatnošću kako bi se bolje razumjeli nedostaci, ali i prednosti bavljenja poljoprivredom. Shodno tome, svrha istraživanja jest otkriti potencijalna rješenja za izazove i probleme s kojima se poljoprivrednici susreću u svakodnevnom bavljenju poljoprivredom. Temeljno istraživačko pitanje ovoga rada je: S kojim se sve izazovima vlasnici OPG-ova susreću u kontekstu poljoprivredne djelatnosti, te uspijevaju li se nositi s tim izazovima i na koji način?

U radu se koristio kvalitativni pristup metodom dubinskih polustrukturiranih intervjua te je za provedbu istraživanja i transkripciju intervjua dobiveno pozitivno mišljenje Povjerenstva Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti istraživanja (u Zagrebu, 5.7.2023.). Uzorak istraživanja bio je prigodni, a sugovornici za intervjue bili su pronađeni metodom snježne

grude. Sugovornici su bili vlasnici OPG-ova s područja Koprivničko-križevačke županije i Međimurske županije, a iz svake županije sudjelovalo je po pet sugovornika.

Podaci su bili prikupljeni intervjuima provedenih „licem-u-lice“ ili telefonskim razgovorom u vremenskom periodu od lipnja 2023. godine do kolovoza 2023. godine, od kojih je pet razgovora bilo „licem-u-lice“, a pet telefonskim razgovorom. Sugovornici su odgovarali na ista, protokolom intervjua unaprijed osmišljena pitanja, a s obzirom na to da je jedna od karakteristika polu-strukturiranog intervjua mogućnost postavljanja potpitanja i dozvoljavanja sugovornicima da sami iskažu dodatne komentare koje žele, provoditeljica istraživanja koristila je tu mogućnost prema potrebi. Protokol polustrukturiranog intervjua sadržavao je ukupno devet pitanja s potpitanjima koja su bila podijeljena u nekoliko tematskih cjelina radi lakše obrade i interpretacije podataka. Prvi set pitanja bio je svojevrsni uvod u sam opseg OPG-a i poljoprivrednu djelatnost kojom su se pojedini sugovornici bavili, gdje se također pokušao dobiti odgovor na pitanje primarnosti te iste djelatnosti. U sljedećem setu pitanja nalaze se pitanja konkretnih izazova s kojima se vlasnici OPG-a nose u svakodnevnom životu, no i pozitivnih strana rada u poljoprivrednom sektoru, kako bi se shvatila percepcija zanimanja poljoprivrednika. Treći set pitanja tiče se infrastrukturne opremljenosti OPG-a (proces proizvodnje, financiranje) te inovacija koje su sugovornici uveli na svoja gospodarstva u svrhu razvoja i napretka istog. Predzadnji set pitanja odnosi se na institucije u hrvatskoj poljoprivredi, odnosno, zadovoljstvo agencijama koje potpomažu ruralnom razvoju kako bi se otkrila potencijalna srž problema i izazova koji se tiču tih institucija. Naposljetku, budućnost poljoprivrede u Hrvatskoj i budućnost pojedinih OPG-ova bilo je kao posljednje pitanje koje podrazumijeva ostanak ili odlazak sa sela, nastavak rada u poljoprivredi te preporuke za buduće poljoprivrednike.

Uzorak istraživanja je prigodni, a jedina dva kriterija za sudjelovanje u istraživanju bili su mjesto stanovanja (selo unutar Koprivničko-križevačke ili Međimurske županije) te zanimanje (poljoprivrednik – nositelj OPG-a). Iz svake županije u istraživanju je sudjelovalo po pet sugovornika koji su nositelji OPG-ova te je nekima od njih poljoprivredna djelatnost primarna, a nekima je sekundarna (primarno su u radnom odnosu). Istraživanje je započelo kontaktiranjem pet poznanika provoditeljice istraživanja, nakon čega se metodom snježne grude došlo do deset sugovornika, dok nije dostignuto zasićenje podataka. Svi sugovornici kontaktirani su putem poziva na mobilnom uređaju ili e-maila, pri čemu su im jasno definirani ciljevi i svrha istraživanja, a tijekom poziva informirani su o snimanju intervjua diktafonom ili na mobilnom uređaju. Nakon pristanka na istraživanje, sa sugovornicima je dogovoreno mjesto

i vrijeme provedbe intervjua. Intervjui provedeni „licem-u-lice“ su bili u domovima sugovornika, bez prisustva trećih osoba, te su prije samog početka intervjua sugovornici bili još jednom informirani o samom istraživanju i anonimnosti njihovih odgovora. Intervjui putem mobilnog telefona bili su provedeni na sličan način s time da je unaprijed bilo dogovoreno vrijeme poziva. Što se tiče analize podataka prikupljenih intervjuima, metoda analize bila je tematska, konkretnije, eksplicitno deduktivna tematska analiza zbog toga što su za obradu i analizu podataka teme već bile unaprijed definirane protokolom i setom pitanja tijekom provođenja intervjua.

Prije iznošenja rezultata istraživanja potrebno je napomenuti kako postoje određena ograničenja ovog istraživanja. Prvo ograničenje tiče se same prirode kvalitativnog istraživanja, a to je nemogućnost generalizacije na cijelu populaciju poljoprivrednika u ovoj regiji ili Hrvatskoj. Također, u istraživanju se pokušala postići raspršenost uzorka, no svi sugovornici s područja odabranih županija uglavnom su bili iz općina koje su uglavnom centrirane kod većih gradova tih županija poput Koprivnice i Đurđevca u Koprivničko-križevačkoj županiji i Čakovca u Međimurskoj županiji. Sljedeće ograničenje odnosi se na samo kontaktiranje sugovornika. Provoditeljica istraživanja kontaktirala je dvadesetak nositelja OPG-ova, pri čemu su neki od njih pristali, no nakon nekoliko dana čekanja više se nisu povratno javljali, a neki od njih odbili sudjelovati u istraživanju. Glavno ograničenje i problem ovog istraživanja jest činjenica da je istraživanje provedeno u ljetnom razdoblju godine kada su poljoprivrednici na vrhuncu svog posla te je intenzitet rada najveći, stoga nisu imali vremena na raspolaganju za sudjelovanje u istraživanju. Međutim, potrebno je uzeti u obzir i aspekt neželjenog snimanja intervjua poradi subjektivnih mišljenja pojedinaca.

5. REZULTATI I ISTRAŽIVANJA

U ovom dijelu rada prikazat ćemo rezultate i raspravu istraživanja koji podrazumijevaju kontekstualizaciju dobivenih rezultata te usporedbu s prethodnim istraživanjima koji su bili spomenuti u teorijskom dijelu rada. Nakon provedbe, transkripcije i kodiranja intervjua generirale su se ukupno tri temeljne kategorije odgovora analogno protokolu polustrukturiranog intervjua: pozitivne/negativne strane bavljenja poljoprivredom, infrastruktura i modernizacija u poljoprivredi i institucije u poljoprivredi. Svaka od kategorija sadrži dodatne podteme radi jednostavnijeg i konkretnijeg grupiranja podataka.

5.1. Pozitivne i negativne strane bavljenja poljoprivredom

S obzirom na prirodu zanimanja poljoprivrednika, postoje određene prednosti i nedostaci bavljenja poljoprivrednom djelatnošću. Svakom sugovorniku bilo je postavljeno pitanje na koje probleme nailaze prilikom svakodnevnog posla u poljoprivredi, i, suprotno tome, postavljeno im je bilo pitanje pozitivnih aspekata bavljenja poljoprivredom. Također, postavilo im se i pitanje budućnosti njihovih OPG-ova, vide li je u dobrom ili lošem svjetlu, te o općenitoj budućnosti hrvatske poljoprivrede. Svaki od sugovornika na pitanje „Postoje li pozitivne/negativne strane bavljenja poljoprivredom?“ odgovorio je potvrdno. Dakle, svi sugovornici istaknuli su po nekoliko pozitivnih i nekoliko negativnih čimbenika u kontekstu poljoprivredne djelatnosti, iako negativnih navode više nego pozitivnih. Ovim setom pitanja utvrdile su se prepreke koje ograničavaju poljoprivrednike, što je ujedno i glavni cilj samog rada, no istaknule su se i prednosti koje su sugovornici sažeto naveli. Kao što je navedeno u teorijskom dijelu, Odak navodi kako postoje različite veličine OPG-ova prema mjernoj jedinici hektar, a to su vrlo malo, malo, srednje i veliko poljoprivredno gospodarstvo (Odak, 2017: 32). Prema toj kategorizaciji, u istraživanju je sudjelovalo troje sugovornika koji pripadaju vrlo malom poljoprivrednom gospodarstvu, dvoje koji pripadaju malom, četvero koji pripadaju kategoriji srednjeg i jedan sugovornik koji pripada kategoriji velikog poljoprivrednog gospodarstva.

5.1.1. Pozitivne strane bavljenja poljoprivredom

Svi sugovornici su pod pozitivne čimbenike naveli činjenicu da si sami mogu kreirati radno vrijeme. Dakle, fleksibilnost radnog vremena velika je prednost na OPG-u jer im omogućava lakšu organizaciju s obzirom na obujam poslova koji su im svakodnevnica, ili zbog toga što je poljoprivredna djelatnost nekim sugovornicima sekundarno zanimanje. Međutim, postoje razlike unutar različitih poljoprivrednih djelatnosti. Tri sugovornika čiji se OPG-ovi bave stočarstvom navode kako životinje zahtijevaju svojevrstnu rutinu na dnevnoj razini, te ističu kako za njih ne postoje godišnji odmori i zdravstvene tegobe, za razliku od recimo ratarstva ili voćarstva gdje poljoprivrednici imaju tu mogućnost organizirati svoje radno vrijeme ovisno o svojim vlastitim preferencijama.

„...pozitivno je još kaj si moreš prilagodit vrijeme, no ne može se puno zbog toga što su životinje u pitanju, one ne pitaju dal ste bolesni ili nešto.“ (Sugovornik 1)

„Sami odlučujemo o svojem poslu, o rasporedu vremena, nismo tolko ovisni o nekakvoj firmi, nekakva sigurnost u stečenom kapitalu – tu recimo nemamo nekakvi strah da sutra bumo dobili otkaz pa da moramo na biro, nego imamo stečenog kapitala koji nam osigurava nekakvu budućnost.“ (Sugovornik 2)

„Nismo ograničeni radnim vremenom, fleksibilno nam je radno vrijeme, imamo puno slobodnog vremena, ali opet kaj se moje grane tiče, stočarstva, tu je rad bez godišnjeg odmora, bez bolovanja, to su zapravo negativne stvari, jer ujutro i navečer ti tu moraš biti.“ (Sugovornik 7)

Također, nešto manje od pola sugovornika navodi kvalitetu života kao pozitivnu stranu bavljenja poljoprivredom, te samostalnu proizvodnju i uzgoj proizvoda za koje znaju s čime su tretirani pa samim time znaju što konzumiraju, za razliku od uvoznih proizvoda koji se nalaze u trgovinama i velikim trgovačkim lancima. Kao što navode Pupak i Trako Poljak (2021:224): „Kvaliteta života širok je pojam koji obuhvaća različite dimenzije i pokazatelje, ovisno o nizu čimbenika, kao što su odabrani teorijski okvir, metodologija istraživanja, vrsta i dostupnost podataka, te cilju i području istraživanja. Međutim, većina se autora danas slaže da se radi o višedimenzionalnom pojmu koji u sebi obuhvaća objektivne i subjektivne pokazatelje.“ Seferagić (1990) slično definira pojam kvalitete života pa ističe kako je „zadovoljstvo subjektivna kategorija na koju mogu ali ne moraju djelovati objektivne okolnosti“ (Seferagić, 1990:154).

„I isto kaj je jedna od dobrih stvari u današnje vrijeme da si moreš za sebe proizvesti hranu za koju znaš da je zdrava. Znači ono, imaš doma da si komplet proizvodiš ekološku organsku hranu. Mi evo imamo klinku sad 13 mjeseci staru i prva stvar koju je počela jesti od svega toga voća je naše voće, znači koje smo mi proizveli na našem OPG-u jer ono, znamo da je organsko, da nije s ničim tretirano, da nije špricano i nemamo nikakve kemije.“ (Sugovornik 4)

„Uvijek si na svježem zraku, sam svoj šef, znači, kak bi to rekla, jedeš uvijek svježe i zdravo kaj sam proizvedeš, barem u našem slučaju.“ (Sugovornik 6)

Također, uz kvalitetu života veže se i intrinzična vrsta motivacije prema bavljenju poljoprivredom, a to je ljubav koju poljoprivrednici imaju prema tome što rade, upravo zbog kvalitete života i rada u poljoprivrednom sektoru.

„...kak da kažem, imaš svoj kruh, radiš posao koji zapravo voliš, napreduješ kroz taj posao, rješavaš probleme i sve u svemu postaneš zadovoljan kad se baviš nečime i nešto ti uspije. I to je ta jedna vrsta, kak da kažem, ljubavi...“ (Sugovornik 5)

*„Ovo je recimo nešto što te opušta, to moraš jednostavno voljeti, to je nešto što je meni pozitivno. (...) To su te neke pozitivne stvari koje ti donosi pogotovo ako imaš obitelj.“
(Sugovornik 8)*

5.1.2. Negativne strane bavljenja poljoprivredom

Međutim, sugovornici su istaknuli i nekoliko različitih negativnih čimbenika koji utječu na njih kao poljoprivrednike. Negativni čimbenici mogli bi se grupirati u dvije potkategorije – jedna se tiče vremenskih neprilika i klime koja je vrlo nepredvidiva, a druga podrazumijeva neke administrativne poslove koje bi trebali voditi paralelno sa poljoprivrednom proizvodnjom.

S obzirom na to da se svi danas suočavamo sa klimatskim promjenama kojih dosada nije bilo u tolikim razmjerima, velik problem s time imaju upravo poljoprivrednici. Kao što su i sami naveli, poljoprivredna proizvodnja je pod vedrim nebom i zapravo je priroda glavni poslovođa u kontekstu poljoprivredne djelatnosti zbog čega su sami nositelji OPG-ova u problemima ukoliko se dese loše godine u klimatskom smislu. Kao što navodi Bonacci (2015), jedan od najvažnijih proizvodnih rizika koji nanose ekonomske štete jesu ekstremne temperature i suše, a one ponajprije odlučuju o poslovanju i opstanku poljoprivrednika.

„Prvenstveno definitivno to je proizvodnja pod vedrim nebom, to je najveći problem svega, to vidimo sad u zadnje vrijeme, pogotovo ove godine ove elementarne nepogode koje se događaju. Ekstremi su, ili je užasno vruće ili je užasno puno kiše. Mi na primjer ove godine otkad imamo znači nasad voćaka nismo morali uopće paliti sustav za navodnjavanje koliko kiše svako malo padne. Mislim, to je s jedne strane pozitivno jer smo uštedjeli na navodnjavanju, al s druge strane nam nije baš pozitivno jer dolazi do razvoja bolesti pa se voćnjak mora više špricati.“ (Sugovornik 4)

„Nama je priroda ustvari direktor, znači ako godina nije dobra, naravno mi ćemo ispaštati i što se tiče gnojiva i što se tiče repromaterijala, otišli su gore...“ (Sugovornik 10)

Što se tiče druge potkategorije negativnih strana bavljenja poljoprivredom, to su administrativni poslovi koji su se pojavili procesom modernizacije poljoprivredne djelatnosti što se navodi u teorijskom dijelu rada. Vođenje raznih evidencija koje se tiču potrošnje gnojiva, korištenja pesticida i raznih sredstava za obradu zemljišta stvara dodatno opterećenje za poljoprivrednike, a sve navedeno se povezuje sa institucijama s kojima poljoprivrednici surađuju.

„Previše administracije, to je prvo, previše se očekuje od poljoprivrednika, trebal bi znati sve pravilnike i sve zakone, a posel je i sam široki i osebujan. Ubiti, čovjek treba biti sve, od agronoma do prognozera do radnika i tak dalje.“ (Sugovornik 1)

„...spori obrtaji kapitala jer smo ograničeni nekakvim zemljištem kojega obrađujemo pa nemremo povećavati proizvodnju. Isto tak se sve pretvara u nekakvu papirologiju, mi moramo pratiti svoje radove, potrošnju gnojiva, pesticida kaj nam isto dela probleme.“ (Sugovornik

2)

„...nesređeno hrvatsko tržište, to je manjak planske proizvodnje, dakle dosta nedorečenih stvari u poljoprivrednoj politici RH. To je svakako nesređenost zemljišnih knjiga koje nam otežavaju okrupnjavanje poljoprivrednog zemljišta i samu kupovinu poljoprivrednog zemljišta.“ (Sugovornik 5)

Valja napomenuti kako je jedan od ključnih faktora koji sugovornici smatraju nedostatkom u bavljenju poljoprivredom i nesigurnost. Nesigurnost povezuju i sa klimatskim promjenama i sa administrativnim preopterećenjem, pa i sa financijama. Naime, neki su sugovornici istaknuli kako nikada ne mogu predvidjeti kakva će biti godina, hoće li biti sušna ili kišna, kako će te vremenske (ne)prilike utjecati na samu poljoprivrednu proizvodnju i slično. Također, nemaju garanciju da će njihovi proizvodi koje dobiju biti pravedno otkupljeni od strane raznih tvrtki koje se bave preradom istih, za razliku od recimo posla u kojem redovito dobiješ mjesečna primanja u obliku plaće i uvijek znaš kolika će to vrijednost biti, što pruža financijsku sigurnost.

„Bavljenje poljoprivredom nemre biti siguran posel, to je možda nekakav nedostatak poljoprivrede. Al ono, ako te dobro pogodi godina onda si na konju. Ako se i osigura, opet osiguravajuće kuće to ono gledaju da ti čim manje daju, znači čim manje vrnu ako i dojde do toga.“ (Sugovornik 4)

„... nemamo neki siguran otkup pa da ti znaš ako ti posadiš 2ha paprike da buš prodat. U principu, da imaš gotov otkup. Mi općenito se bavimo maloprodajom i ajde recimo da uspijemo prodati dosta toga, makar uvijek ima onih ostataka kaj se nikad ne proda...“ (Sugovornik 9)

5.1.3. Budućnost poljoprivrede

Pitanje u intervjuu povezano sa pozitivnim i negativnim stranama bavljenja poljoprivredom bilo je pitanje budućnosti poljoprivrede u Hrvatskoj, te budućnosti vlasnika OPG-a.

Sugovornici su također istaknuli neke dobre i loše aspekte budućnosti poljoprivrede. Sugovornici uglavnom ne vide pozitivnu budućnost hrvatske poljoprivrede, ukoliko ne dođe do nekih promjena, a razlozi koje navode su problemi u hrvatskoj poljoprivredi i poljoprivrednoj proizvodnji zbog novih pravilnika i zakona i nedostatak radne snage.

„Teško je naći radnu snagu, nema je uopće, pa zato valjda ni ne bude neke budućnosti za poljoprivredu u Hrvatskoj jer se sve manje ljudi zbog toga odlučuje na neka velika gospodarstva.“ (Sugovornik 1)

„Dobre stvari dakle smatram da svakako da ima potencijala, da smo država sa odličnim resursima u odnosu na ostale zemlje članice EU, smatram da potencijala ima napretek, samo ga treba dobro i pravilno iskoristiti. Negativne stvari su loše vodstvo, poljoprivredne politike u RH, dakle to su po meni najnegativnija stvar, mi imamo odlične potencijale, odlične resurse, međutim imamo nestručno vodstvo i zapravo mi lutamo u poljoprivrednoj proizvodnji. Dakle kod nas poljoprivredna proizvodnja nije organizirana, ne znaju se naše potrebe, uvoznički lobiji diktiraju cijene naših proizvoda i isto to smatram za naš OPG jer smo mi usko vezani sa poljoprivrednom politikom koju regulira vodstvo države i smatram da bi se u tom pogledu trebalo nešto promijeniti...“ (Sugovornik 5)

„Pa gledajte, ako se situacija ne bude promijenila općenito u hrvatskoj poljoprivredi, kak smo sad dobili novi ZPP, mijenja se strateški plan, znači ne bude dobro.“ (Sugovornik 7)

Što se tiče budućnosti njihovih vlastitih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, skoro svi sugovornici planiraju nastaviti razvoj svojih gospodarstava u budućnosti, no jedan sugovornik je istaknuo kako je na prekretnici s obzirom na to da već godinama čeka na neke financijske potpore, no i dalje mora samostalno financirati svoj OPG. Također valja napomenuti kako je istaknut i faktor nasljeđa u obitelji pa samim time i OPG-ovima.

„Budućnost mojeg OPG-a je nikakva hahaha jer se uopće ne razmišlja o nekakvim OPG-ovima koji su baš striktno znači obiteljska gospodarstva. Mi se bavimo, ja i žena, živimo od

poljoprivrede, a oni nas ne prate nimalo, od Europskih fondova i svega ostaloga. Tak da ne vidim budućnost, pošto ja imam 52 godine, ja sam prekršten za naše hrvatske OPG-ove.“

(Sugovornik 2)

„Ja budem zadržala proizvodnju koju imam, imamo 21 grlo stoke i ne bi povećavali, znači ne planiram iti na nekakvo veliko povećanje. Ja sam rekla da s tom cijenom koje jesu, ja svoju djecu ne bi forsirala...“ (Sugovornik 7)

„Ne znam što da odgovorim na ovo pitanje jer sam na nekoj prekretnici ustvari jer sam iscrpljena previše od strane zakonodavstva, znači, ne vidim baš preveliki pomak. Ili će oni totalno promijenit ploču i smanjit količinu nameta, odnosno zakona koji nas ustvari koče u razvoju, znači možeš ovo, možeš ono, e ali ne smiješ ovo, tu ti fali jedan papir i takve stvari.“

(Sugovornik 8)

5.2. Institucije u poljoprivredi

S obzirom na to da je poljoprivredna djelatnost prošla kroz svojevrsni proces modernizacije, ključnu ulogu u bavljenju poljoprivredom imaju određene institucije koje za cilj imaju pružiti financijsku potporu poljoprivrednicima putem dodjele sredstava koja im mogu biti od koristi na njihovim OPG-ovima. Kategorija institucija u poljoprivredi ima nekoliko podtema kao što su poticaji i potpore, zadovoljstvo poljoprivrednim institucijama te informiranost od strane istih. Cijela kategorija podrazumijeva svojevrsne izazove s kojima se poljoprivrednici također moraju nositi, osim onog navedenog u prednostima/nedostacima bavljenja poljoprivredom.

5.2.1. Poticaji i potpore

U kontekstu dodjeljivanja sredstava i financijskih potpora poljoprivrednicima postoje dvije vrste takozvanih poticaja – jedni se odnose na poljoprivrednu proizvodnju i dobivaju se na temelju upisanih poljoprivrednih kultura, broja stoke, broja voćaka, itd., a drugi se odnose na natječaje u sklopu ruralnog razvoja koji podrazumijevaju dobivanje sredstava u sklopu europskih fondova i slično. Poticaji za poljoprivrednu proizvodnju dobivaju se redovito od

strane Agencije za plaćanje u poljoprivredi i ribarstvu, što potvrđuju odgovori sugovornika, dok su neki od sugovornika bili odbijeni kod prijave na natječaje u sklopu ruralnog razvoja ili se više ne planiraju prijavljivati na natječaje.

„Dobivam kao redovni svake godine iz europskih fondova, sad zadnje smo dobili samo subvenciju kao kamata na kredit. Više se ne planiram prijavljivati. Prijavil sam se na dva natječaja i natječaji nisu napravljeni za normalni OPG, nego za pojedince.“ (Sugovornik 2)

„Što se tiče poljoprivredne proizvodnje, dobivamo ih redovito sukladno znači obujmu te proizvodnje, prijavi kultura, a što se tiče poticajnih sredstava iz ruralnog razvoja, također smo bili prijavljeni na nekoliko projekata i evo, zasad smo uspješno dobili dio sredstava.“

(Sugovornik 5)

„Za proizvodnju dobivamo, i za zemljište i za stoku, a na mjere ruralnog razvoja i natječaje, to nismo išli. Planiramo se prijaviti za mladoga poljoprivrednika jer se OPG prepisao na mene.“ (Sugovornik 7)

„Ovo kaj smo se javljali na natječaje, to uglavnom ništ ne dobim. Javila sam se za ove mlade poljoprivrednike, pa prijašnjih godina se mama javljala na neke natječaje, pa uglavnom nismo prolazili... A kaj se tiče ovoga za mlade poljoprivrednike, to je bilo do prošle godine do 31.1. je bila prijava, sad je više od godinu i pol prošlo od toga, a još nisam ništa dobila, niti odbijenicu niti nikaj, ali sam zaključila da nisam prošla.“ (Sugovornik 10)

Zanimljiv odgovor ponudio je Sugovornik 4, koji se bavi uzgojem egzotičnih biljaka i pčelarstvom.

„...kaj se tiče voćarstva, malo je bil problem vezano uz upis tog egzotičnog voća jer dosad nije bilo moguće te vrste upisati s tim da sad smo uspeli upisati u upisnik. A kaj se tiče pčelarstva nema nekakvih poticaja, nema onih standardnih kakvi su u ratarstvu nego se tu dobivaju kroz povrate, kroz kupnju lijekova, pa se dobiva povrat iz Agencije za plaćanje, s tim da se nadamo da budu počeli davati neke poticaje po košnici, to bi bilo najpravednije.“

(Sugovornik, 4)

5.2.2. Zadovoljstvo poljoprivrednim institucijama

Kao što je spomenuto, ključni akteri u dodjeljivanju tih poticaja i potpora su upravo institucije u poljoprivredi kao što su Agencija za plaćanja u poljoprivredi i ribarstvu i Ministarstvo poljoprivrede, te Savjetodavna služba koja služi kao pomoć u administrativnim aspektima poljoprivrede. Sugovornicima je bilo postavljeno pitanje zadovoljstva tim institucijama. Sugovornici uglavnom iskazuju nezadovoljstvo, na području obje županije, poradi određenih birokratskih nedostataka i problema u birokratskom aparatu.

„Pa moje mišljenje je da nedovoljno dobro odraduju svoj posao, da nemaju stručno i educirano osoblje i da bi u njihovim redovima trebalo napraviti velike promjene. Jer opće je poznata stvar da je samo zapošljavanje u Agenciji za poljoprivredu bilo prema, ne prioritetima što se tiče same stručnosti i kompetencije u svojem poslu, već su to bile rodbinske veze i tako dalje...“ (Sugovornik 5)

„Iskreno, nitko nema pojma. Oni su tam u tom uredu i ne znaju nikaj. Pet puta su mi slali rješenje, ja nemam jedno normalno rješenje za OPG, mislim, nakon kaj sam ja preuzela od mame, nakon kaj je ona otišla u penziju. Znači, ja nemam normalno rješenje, ja imam tri dodatke znači ispravak OIB-a, ispravak datuma rođenja, ispravak adrese. Znači, svaku put nekaj najdem da nije dobro, tak da više ni ne pokušavam gledati...“ (Sugovornik 6)

5.2.3. Informiranost od strane institucija

Što se tiče informiranosti o novim odlukama i zakonima od strane Ministarstva poljoprivrede i drugih institucija, sugovornici ističu kako su dovoljno informirani o odlukama koje se donose zbog redovitog praćenja internetskih stranica i obavijesti, ili imaju posrednike preko kojih saznaju informacije, poput udruga, knjigovođa i slično.

„Jesmo, dobivamo mailove redovito, ali za neke natječaje recimo dobiš informaciju 5 do 12, u zadnji čas, pa je to jako loše.“ (Sugovornik 1)

„Pa dobro kaj imam dobroga knjigovođu koji to sve prati i kaj me obavještava, ali i sama redovito pratim po internetu da sam u toku, jer ovak, ne znam na koji način bi me oni mogli obavjestiti.“ (Sugovornik 6)

„Da, informiramo se na različite načine preko udruga čiji smo članovi i jednostavno kad si u tom poslu moraš se na neki način informirati ne bi li saznao razne informacije i ne bi li postupio ispravno.“ (Sugovornik 10)

5.3. Infrastruktura i modernizacija

Kao što je već spomenuto, poljoprivrednu djelatnost također su zahvatili procesi globalizacije i modernizacije, te je selo zahvaćeno procesima deagrarizacije što je uvelike utjecalo na poljoprivrednu proizvodnju u tim istim selima. Infrastrukturna opremljenost koja je bila jedna od pitanja sugovornicima podrazumijeva infrastrukturu njihovog OPG-a i infrastrukturu sela u kojemu žive. „U najčešćem značenju infrastruktura nekog naselja podrazumijeva tehničku opremljenost koja je preduvjet za uspješno funkcioniranje raznovrsnih službi i naselja kao cjeline“ (Štambuk i Mišetić, 2002: 157). Svi sugovornici uglavnom smatraju da su njihovi OPG-ovi dovoljno infrastrukturno opremljeni, sa naglaskom na mogućnost napretka i razvoja s obzirom na financijske potpore kojima se nadaju, dok jedan sugovornik iskazuje izrazito nezadovoljstvo infrastrukturom poradi nemogućnosti dobivanja financijskih potpora od strane institucija.

„Postoje, postoje, definitivno uvijek postoji mogućnost za nekakav razvoj i napredak. Nama infrastrukturno bi puno značilo na primjer da smo dobili evo ove EU fondove jer planiramo, normalno, moramo, pošto smo krenuli praktički od nule, onda moramo ulagati.“ (Sugovornik

4)

„...ja i suprug smo krenuli praktički od nule, ustvari fakat nismo imali nikoga, niti se naši roditelji nisu bavili poljoprivredom ni sjeli u traktor, a to su sve za mladu obitelj veliki

troškovi. Nama bi stvarno jako jako jako pomoglo da možemo imati još koji profesionalni plastenik i klijaliste kvalitetno, jer sve ustvari krpamo i rediš nešto improvizorno čisto da ti olakša posao, a pomoglo bi nam naravno ono od sistema na navodnjavanje, to isto sami radimo, svake godine obnavljamo te cijevi.“ (Sugovornik 8)

„Mislim da smo dobro opremljeni, kaj se tiče infrastrukture mojeg OPG-a nemamo nekakve posebne infrastrukture osim opremljenost strojeva, a naša selska infrastruktura mislim da je dobro opremljena.“ (Sugovornik 9)

U kontekstu modernizacije, pojavljuje se razvoj novih tehnologija koje doprinose lakšem korištenju određenih mehanizacija koja se sve češće počela pojavljivati na tržištu. Shodno različitim vrstama poljoprivrednih djelatnosti, postoje razne nove mehanizacije poput navigacija putem GPS-a, novih strojeva u svim granama djelatnosti i mnogo drugih inovacija koje se danas koriste u poljoprivrednoj proizvodnji.

„...sad ta inovacija je taj stroj koji smo nabavili, koji bi trebal svako malo, evo čekamo da dođe iz Amerike, znači zove se liofilizator, taj stroj radi na nekom drugom principu. On voće ne zagrijava, nego ga smrzava i izvlači van vlagu i ostaje 99% nutritivnih svojstava, znači, nutritivna vrijednost voća je jednaka voću koje si ubrao s voćke...“ (Sugovornik 4)

„Da, znači punilicu tegli smo nabavili nedavno, sijačicu za presadnice (salate, zelje), i tak, pokušavamo u svaki plastenik sjenu staviti, navodnjavanje imamo, plastenici s povrćem su klasično navodnjavanje kap na kap, a plastenici sa cvijećem, u svakom su potopni stolovi u kojima regulirate razinu vode i kak se budu dugo zalijevale.“ (Sugovornik 6)

6. DISKUSIJA

Istraživačko pitanje istaknuto u metodologiji istraživanja bilo je s kojim se sve izazovima vlasnici OPG-ova susreću u kontekstu poljoprivredne djelatnosti, te uspijevaju li se nositi s tim izazovima i na koji način? S obzirom na rezultate provedenog empirijskog istraživanja, uspio se pronaći odgovor na navedeno istraživačko pitanje. Izazove koji su se generirali iz provedenih intervjua čini nekoliko kategorija, a to su: klimatske promjene, administrativni poslovi, financijska stabilnost te naposljetku nesigurnost do koje dolazi poradi prethodno navedenih izazova. Sugovornici nisu direktno iznosili načine kojima se nose s tim izazovima, no iz odgovora se moglo zaključiti što bi im pomoglo u nošenju s istima. Shodno tome, administrativni izazovi potencijalno bi se mogli riješiti svojevrsnim konzultacijama institucija sa samim poljoprivrednicima o tome što su zapravo problemi konkretno u područjima gdje se nalaze OPG-i te mogućnosti razvoja i napretka. Odgovor na pitanje nošenja s tim izazovima može se pronaći i u radu Pupak i Trako Poljak (2021:223): „u europskim razvojnim strategijama ruralna se područja sve više prepoznaju kao važna mjesta za očuvanje prirodnih bogatstava, koja su sve ugroženija zbog globalne socijalno ekološke krize, za zaštitu kulturne raznolikosti, ali i bolju kvalitetu života, pri čemu se, primjerice, zdraviji život sporijeg tempa suprotstavlja onom urbanom“ (Pupak i Trako Poljak, 2021: 223). Upravo iz tog razloga, potrebno je osluškivanje problema poljoprivrednika od strane institucija čime bi se došlo do djelomičnog rješavanja istih.

Shodno rezultatima prikazanim u prethodnom poglavlju, pojavljuju se različiti argumenti koji su povezani sa glavnim ciljem ovog istraživanja, a to su izazovi s kojima se susreću vlasnici OPG-ova na području Koprivničko-križevačke i Međimurske županije da bi se detektirala ranjiva područja i kako bi se pokušao otkriti način nošenja poljoprivrednika sa tim istim izazovima. Za početak, u prvoj kategoriji rezultata navedene su bile prednosti, odnosno, nedostaci bavljenja poljoprivredom gdje su se istaknuli glavni faktori koje su sugovornici najčešće spominjali. Uglavnom su to bili faktori fleksibilnost radnog vremena, kvaliteta života koja podrazumijeva vlastitu proizvodnju što su istaknuli kao veoma pozitivni čimbenik u poljoprivrednoj proizvodnji, te naposljetku svojevrsna intrinzična motivacija u obliku ljubavi prema tome poslu. Slične rezultate dobio je i Martić još davne 1971. godine, koji je pozitivne strane bavljenja poljoprivredom svrstao u dvije skupine – autonomija u radu i raspoređivanje radnog vremena, te raspolaganje vlastitim proizvodima. Također, naveo je i da s obzirom na to da postoji specijalizirana proizvodnja, može se zaključiti da upravo zbog toga poljoprivrednici

ponajprije ovise o tržištu i njegovim uvjetima te najmanje proizvode za svoje potrebe (Martić, 1971).

Što se tiče negativnih strana bavljenja poljoprivrednom djelatnošću, sugovornici su spomenuli dvije velike kategorije problema s kojima se susreću, a to su klimatske promjene i vrijeme te administrativni poslovi koji su se pojavili modernizacijom poljoprivrede. Kao što su istaknuli sugovornici, na klimatske promjene ne može se utjecati i one nisu faktor koji se može promijeniti utjecajem ljudske ruke. U kontekstu klimatskih promjena kao jednog od izazova, Bonacci (2015.) ističe kako su jedan od najvažnijih proizvodnih rizika koji nanose ekonomske štete i koja uzrokuje socijalne sukobe, ekološke posljedice i drugo, ekstremne temperature i suše, a upravo one odlučuju o poslovanju i opstanku poljoprivrednika. S druge strane, istaknuli su administraciju koja im uvelike otežava rad na poljoprivrednom gospodarstvu te ih na neki način usporava i ograničava zbog dodatnih poslova koje moraju odrađivati. Iako postoji „Zajednička poljoprivredna politika“ koja za dugoročni cilj ima povećanje konkurentnosti poljoprivrede, uravnotežen razvoj ruralnih sredina (APPRRR, 2022), i Ministarstvo poljoprivrede koje obavlja upravne poslove na području ruralnog razvoja, poljoprivrede, poljoprivredne politike, prometa i primjene sredstava za zaštitu bilja i provodi mjere ruralnog razvoja, te naposljetku i očuvanja zaštićenih i izvornih pasmina domaćih životinja (Ministarstvo poljoprivrede, 2023), sugovornici smatraju kako im sve to u jednu ruku pomaže, a u drugu ruku odmaže. Povezano s time, navodi se i sljedeća kategorija odgovora koja se tiče institucija u poljoprivredi koje potpomažu hrvatske poljoprivrednike i njihove OPG-ove. Sugovornici su uglavnom iskazali nezadovoljstvo tim institucijama, što se moglo vidjeti iz njihovih odgovora, no nezadovoljstvo je bilo iz birokratskih razloga, odnosno, potpore su im od velikog značaja, no navode kako su problemi u birokratskom aparatu kojim rukovode osobe koje su u tim istim institucijama. Stoga, u razvojnim strategijama svakako bi se trebao staviti još veći naglasak na ruralne mlade i mlade poljoprivrednike, no i na poljoprivrednike koji su posvetili svoj život poljoprivrednoj proizvodnji (primarna im je poljoprivredna djelatnost). U tom bi se smjeru trebale osmisliti malo prilagođenije Strategije ruralnog razvoja Republike Hrvatske, Strategije razvoja poljoprivrede i ribarstva Republike Hrvatske te Nacionalne strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja. Jer, kao što navodi Petrač, „ostvarivanje želja i zadovoljavanje potreba otvara proces daljnjeg razvijanja potreba i želja, a neostvarivanje želja i nezadovoljavanje potreba pridonosi njihovom snaženju ili slabljenju“ (Petrač, 2002: 34).

Što se tiče kategorije infrastrukture i modernizacije, sugovornici su uglavnom iskazali zadovoljstvo infrastrukturom svojih OPG-ova, s time da valja naglasiti kako su neki istaknuli

činjenicu da se sami financiraju već nekoliko godina zbog toga što ne zadovoljavaju uvjete za primanje potpora ili su odbijeni već nekoliko puta pa pokušavaju samostalno zaraditi novac i uložiti u neke novije strojeve i slično. Kao što navode Štambuk i Mišetić, „u najčešćem značenju infrastruktura nekog naselja podrazumijeva tehničku opremljenost koja je preduvjet za uspješno funkcioniranje raznovrsnih službi i naselja kao cjeline“ (Štambuk i Mišetić, 2002:157). Jednaka teza vrijedi i danas, što se može vidjeti iz odgovora priloženih u prethodnom poglavlju.

Nadalje, u kontekstu samostalnog financiranja iz vlastite proizvodnje, važno je napomenuti kako se u poljoprivrednu proizvodnju uvela ekonomska kalkulacija u svakodnevni život poljoprivrednika što Hodžić navodi u svom radu (Hodžić, 2002). S obzirom na to da je selo kao takvo doživjelo svojevrsnu transformaciju i modernizaciju, razbilo se ono tradicionalno viđenje seljaštva koje karakterizira stabilnost, uravnoteženost i ponavljanje nečeg uobičajenog (Hodžić, 2002). „Uključivanjem seljaštva u cirkulaciju dobara i usluga globalnog društva ili u, kako se to već uobičajilo reći, robno-novčanu razmjenu, a što je značilo napuštanje logike stabilnosti i ravnoteže i uvođenje u svakodnevnu reprodukciju uvjeta života ekonomske kalkulacije (kao nove logike reprodukcije, omrznute dok je bila u posjedu manjine), otpočeo je proces modernizacije evropskog sela, proces koji je (uz sve razlike u njegovoj dinamici i načinu “izvedbe”) prisutan i u suvremenom selu (Hodžić, 2002: 85). Prema odgovorima sugovornika, upravo je i financiranje jedan od izazova s kojima se svakodnevno susreću, iako nekolicina njih dobiva financijske potpore od strane institucija.

S obzirom na dihotomiju između dviju različitih županija, valja istaknuti činjenicu da se poljoprivrednici bave sa različitim granama poljoprivrede – u Koprivničko-križevačkoj županiji poljoprivrednici koji su sudjelovali u istraživanju bave se uglavnom ratarstvom, stočarstvom i voćarstvom, dok se u Međimurskoj županiji bave stočarstvom i povrtlarstvom. Samim time ukazuje se na razlog tome što u Međimurskoj županiji postoji puno manji broj upisanih OPG-ova nego u Koprivničko-križevačkoj županiji, no zanimljivo je istaknuti kako su svi navodili poprilično slične odgovore prilikom razgovora, pa samim time i izazove s kojima se svakodnevno nose u svojim poslovima na OPG-u.

Također, važno je za istaknuti kako su OPG-ovi koji su sudjelovali u istraživanju bili različitih veličina – od najmanje 2ha do preko 100ha. Sugovornici koji spadaju u kategoriju većih OPG-ova uglavnom su izrazili volju i želju za napretkom i razvojem svojih gospodarstava, dok su oni manji i srednji istaknuli puno više negativnih strana i izazova koji im se svakodnevno nameću, a koji su spomenuti ranije, što ih donekle koči u razvoju te upravo

iz tog razloga razmišljaju hoće li dalje nastaviti poljoprivrednu proizvodnju ili neće zbog raznih ograničenja kao što su financijske potpore i izdaci u svrhu unapređenja OPG-a.

7. ZAKLJUČAK

Cilj ovog istraživanja bio je empirijski i teorijski utvrditi koji su ključni izazovi s kojima se poljoprivrednici moraju nositi u svakodnevnom bavljenju poljoprivrednom djelatnošću kako bi se bolje razumjeli nedostaci, ali i prednosti bavljenja poljoprivredom. Sudionici istraživanja bili su nositelji obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava s područja Koprivničko-križevačke i Međimurske županije u svrhu uočavanja razlika između percepcije poljoprivrednika na tim područjima. Kvalitativnim pristupom i metodom polustrukturiranog intervjua ostvarili su se cilj i svrha provedenog istraživanja. Uzorak istraživanja bio je prigodni, a jedina dva kriterija za sudjelovanje u istraživanju bili su mjesto stanovanja (selo unutar Koprivničko-križevačke ili Međimurske županije) te zanimanje (poljoprivrednik – nositelj OPG-a), a iz svake županije u istraživanju je sudjelovalo po pet sugovornika koji su nositelji OPG-ova te je nekima od njih poljoprivredna djelatnost primarna, a nekima je sekundarna (primarno su u radnom odnosu). Nakon provedbe intervjua uslijedila je njihova transkripcija, kodiranje te analiza i interpretacija dobivenih podataka.

Istraživanjem se utvrdilo kako postoji niz izazova s kojima se poljoprivrednici moraju nositi u svakodnevnom poslu, no također se može zaključiti kako postoje i pozitivni aspekti vođenja obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva. Načelno, prvi izazov koji se generirao iz ovog istraživanja su klimatske promjene koje su uvijek bile i će biti izazovne te na njih nije moguće utjecati u potpunosti, što potvrđuju razne elementarne nepogode čiji smo svjedoci svakodnevno. Sljedeći izazov tiče se birokratskih poslova koji se pojavili procesima globalizacije, modernizacije i drugih, a uz što se vežu razne vođenja evidencija, upisnika te praćenja rada u svim poljoprivrednim aktivnostima i poslovima. To je izazov na koji bi se moglo i na koji bi se trebalo utjecati pomoću svojevrstnih konzultacija institucija sa samim poljoprivrednicima o tome što su zapravo problemi konkretno u područjima gdje se nalaze OPG-i te mogućnosti razvoja i napretka, bez dovođenja određenih zakona na slijepo.

Obje vrste izazova sa sobom povlače i treći izazov, a to je financiranje iz poljoprivredne proizvodnje. OPG-ovi primaju razne poticaje i potpore koji im pomažu u financijskim izdacima koje imaju na dnevnim razinama, no istraživanje je pokazalo kako nekima niti te potpore nisu

dovoljne za kvalitetno funkcioniranje i poljoprivrednu proizvodnju na OPG-u, dok neki uopće ne dobivaju potpore zbog čega se moraju samostalno financirati iz vlastite proizvodnje što ih naposljetku vraća na početak. Sve to moglo bi se povezati sa veličinom OPG-a budući da su OPG-ovi uključeni u istraživanje bili raznih veličina, no to bi se svakako moglo dovesti u korelaciju u nekom budućem istraživanju.

S druge strane, navedeni su i neki pozitivni aspekti vođenja OPG-a i bavljenja poljoprivredom kao djelatnošću – fleksibilnost radnog vremena, kvaliteta života te intrinzična motivacija koja podrazumijeva ljubav prema tom poslu. Važno je istaknuti, iako je istraživanje pokazalo kako postoji niz izazova s kojima se danas susreću OPG-ovi, ipak postoje pozitivne strane koje naposljetku nadomjestite sve izazove i usprkos njima i dalje potiču razvoj poljoprivredne djelatnosti.

Ono što bi moglo motivirati mlade ljude i vlasnike OPG-ova koji imaju interes za poljoprivrednu djelatnost jesu bolje zakonske regulative o raspolaganju državnim poljoprivrednim zemljištem te bolji zakonski okviri o poticajima, kao i primjereniji uvjeti na natječajima za poticaje i zaposlenje u poljoprivredi. U razvojnim strategijama svakako bi se trebao staviti još veći naglasak na ruralne mlade i mlade poljoprivrednike, stoga bi se u tom smjeru trebale osmisliti malo prilagođenije Strategije ruralnog razvoja Republike Hrvatske, Strategije razvoja poljoprivrede i ribarstva Republike Hrvatske te Nacionalne strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja.

Činjenica jest da je poljoprivreda vrlo bitan sektor zanimanja u Hrvatskoj upravo zbog bogatstva zemlje koju imamo, te svakako postoji prostora za napredak i daljnje poticanje ruralnog razvoja, uz osluškivanje potreba samih poljoprivrednika koji su bitni da bi hrvatska poljoprivreda i dalje funkcionirala. Za potrebe ovog istraživanja korišten je vrlo mali uzorak (10 sugovornika) na temelju kojeg se ne mogu donositi generalni zaključci koji bi se odnosili na cijelu Hrvatsku, no nadao da i ovo istraživanje može doprinijeti boljem razumijevanju ove tematike te da će biti poticaj za daljnju provedbu sličnih istraživanja na većem uzorku kako bi se dobio još detaljniji uvid u ovu važnu problematiku.

8. LITERATURA

APPRRR (Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju) (2022). Upisnik poljoprivrednika. Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju. URL: <https://www.apprrr.hr/upisnik-poljoprivrednika/> (17.8.2023.)

Bonacci, O. (2015). Suše – nekoć i danas (Drought – in times past and today). *Hrvatske vode*, 23: 133-141. URL: https://www.researchgate.net/publication/279541816_Suse_-_neko_c_i_danas_Drought_-_in_times_past_and_today (31.8.)

Cifrić, I. (2003) *Ruralni razvoj i modernizacija*. Zagreb: IDIS.

Državni zavod za statistiku (2011) *Model diferencijacije urbanih, ruralnih i prijelaznih naselja u Republici Hrvatskoj*. URL: [https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages//O%20ministarstvu/EU%20fondovi/Financijsko%20razdoblje%20EU%2020142020//PREZENTACIJA_Ruralni%20razvoj%20i%20pove%C4%87enje%20produktivnosti%20i%20poljoprivredi%20\(EARP\).pdf](https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages//O%20ministarstvu/EU%20fondovi/Financijsko%20razdoblje%20EU%2020142020//PREZENTACIJA_Ruralni%20razvoj%20i%20pove%C4%87enje%20produktivnosti%20i%20poljoprivredi%20(EARP).pdf) (5.9.2023.)

Državni zavod za statistiku (2011). URL: <https://www.dzs.hr/> (2.8.2023.).

Državni zavod za statistiku (2021). URL: <https://www.dzs.hr/> (2.8.2023.)

Duić, M. (24.10.2019.) “Hrvatska nema jasnu strategiju razvoja poljoprivrede iz koje bi investitor razumio što ga u budućnosti čeka i gdje ga je država spremna pratiti”. URL: <https://www.poslovi.hr/hrvatska/hrvatska-nema-jasnu-strategiju-razvoja-poljoprivrede-iz-koje-bi-investitor-razumio-sto-ga-u-buducnosti-ceka-i-gdje-ga-je-drzava-spremna-pratiti-358919> (5.9.2023.)

ENRD (European Network for Rural Development). (2013). *Revija ruralnog razvoja Europske unije: Obiteljska poljoprivredna gospodarstva*. URL: https://enrd.ec.europa.eu/sites/default/files/PublicationENRDperiodical-17_hr.pdf (10.8.2023.)

Europsko vijeće (2023). *Zajednička poljoprivredna politika*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/cap-introduction/> (5.9.2023.)

Hodžić, A. (2002). Seoska svakidašnjica, u: Seferagić, D. (Ur.). *Selo: izbor ili usud*. Zagreb: IDIS.

Hodžić, A. (2006). *Selo kao izbor?* Zagreb: IDIZ.

Ivković, M., Barković, Đ., Baćani, S. (2010.): Komasacija zemljišta i ruralni razvoj, *Geodetski list : glasilo Hrvatskoga geodetskog društva*, Zagreb

Kovačić, D., Žutinić, Đ., Grgić, I. i Markovina, J. (2007). Kuda ide hrvatsko selo? U: Marić, S. i Lončarić, Z. (ur.). *Zbornik radova 42. hrvatskog i 2. međunarodnog simpozija agronoma*. Zagreb: Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Kuzmić, T. (2020). Za ili protiv života na selu? (diplomski rad) URL: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:099598> (10.8.2023.)

Kuzmić, T., Šimac, B. i Trako Poljak, T. (2021). Za ili protiv života na selu? Stavovi visokoobrazovanih mladih ljudi o životu u hrvatskim ruralnim područjima. *Sociologija i prostor*, 59 (2 (221), 247-272. <https://doi.org/10.5673/sip.59.2.6> (10.8.2023.)

Lipavić, G. (2017): Mladi poljoprivrednici – budućnost hrvatske poljoprivrede, *Gospodarski list*, broj 1.

Martić, M. (1971) Odnos prema zemlji i percepcije statusa i zanimanja poljoprivrednika. *Sociologija sela*, 9(4-34):3-21.

Martić, M. (1988) Percepcija društvenog položaja i „zanimanja“ poljoprivrednika. *Sociologija sela*, 26 (3-4; 101-102):333.-345.

Mendras, H. (1976) *Seljačka društva. Elementi za jednu teoriju seljaštva*. Zagreb: Globus.

Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja Republike Hrvatske (2004). URL: https://mingor.gov.hr/UserDocsImages/NASLOVNE%20FOTOGRAFIJE%20I%20KORI%20C%205%20LOGOTIPOVI/doc/odrziva_potrosnja_i_proizvodnja.pdf (16.8.2023.)

Ministarstvo poljoprivrede Republike Hrvatske (2023). URL: <https://poljoprivreda.gov.hr> (5.9.2023.)

Obad, O. (2021). *Socioekonomske nejednakosti na relaciji selo-grad: izgradnja baze znanja u kontekstu provedbe mjera ruralnog razvoja*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.

Odak, I. (2017). Analiza fragmentiranosti zemljišnih posjeda i primjena rezultata u gospodarenju poljoprivrednim zemljištem. Geodetski fakultet: doktorski rad.

Petak, A. (2000). Tema dvobroja: hrvatsko selo u tranziciji. *Sociologija i prostor*, 147/148: 5-9.

Petak, A.; Puljiz, V. i Štambuk, M. (2002). Časopis Sociologija sela, razvoj sela i poljoprivrede, razvoj ruralne sociologije. *Sociologija i prostor*, 40 (3-4; 157-158): 227-251.

Petrač, B (2002), Čimbenici motivacije poljoprivrednika, *Ekonomski vjesnik br. 1 i 2* (15): 31 – 40.

PORA (2023), Regionalna razvoja agencija Koprivničko-križevačke županije. URL: <https://pora.com.hr/o-nama/> (2.9.2023.)

Puljiz, V. (1970). Iseljavanje stanovništva iz sela i poljoprivrede (Nekoliko podataka i zapažanja). *Sociologija i prostor*, (27-28), 14-26.

Puljiz, V. (2002). Oblici i posljedice deagrarnizacije u našem selu. *Sociologija i prostor*, 40 (3/4 (157/158)), 367-385.

Pupak, H. i Trako Poljak, T. (2021). Iskustva mladih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstvenika (OPG-ovaca) u Bjelovarsko-bilogorskoj i Požeško-slavonskoj županiji. *Sociologija i prostor*, 59 (2 (221), 221-246. <https://doi.org/10.5673/sip.59.2.5> (2.8.2023.)

REDEA (2023), Javna ustanova za razvoj Međimurske županije. URL: <https://www.redea.hr/redea/> (2.9.2023.)

Seferagić, D. (1990). Razlike u stanovanju između grada i sela, u: Seferagić D. i Milinković, B. (Ur.). *Promjene u svakodnevnom životu sela i grada*. Zagreb: IDIS.

Stipetić, V. (2005) Razvitak poljoprivredne proizvodnje u Hrvatskoj: tendencije, stanje i osnovni problemi. *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci*, 23 (1):25-50.

Strategija poljoprivrede i ribarstva Republike Hrvatske (NN 89/2002). Narodne novine. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2002_07_89_1471.html (5.9.2023.)

Šimić, Z. (2019) Prvi rezultati dubinske analize stručnjaka Svjetske banke o statusu hrvatske poljoprivrede. *Euractiv*. URL: <https://euractiv.jutarnji.hr/HiP/poljoprivreda/article9137489.ece> (2.8.2023.)

Štambuk, M. (2002). Društveni razvoj i selo. *Sociologija i prostor*, 40 (3/4 (157/158)), 419-430.

Štambuk, M. i Mišetić, A. (2002) Neki elementi socijalne i tehničke infrastrukture hrvatskog sela. U: Štambuk, A; Rogić, I.; Mišetić, A. (ur.) *Prostor iza: kako modernizacija mijenja hrvatsko selo*. Zagreb: Ivo Pilar. Str. 155.-177.

- Štambuk, M. (1993). Od "stare" k "novoj" ruralnosti. *Sociologija i prostor*, (121-122), 173-182.
- Šundalić, A. (2000). Uloga ljudskog čimbenika u revitalizaciji slavonskog sela i poljoprivrede. *Sociologija i prostor*, (149-150), 375-391.
- Šuvar, S. (1988). *Sociologija sela*. Zagreb: Školska knjiga.
- Troskot, Z., Prskalo, M.E. i Šimić Banović, R. (2019). Ključne odrednice iseljavanja visokokvalificiranog stanovništva: slučaj Hrvatske s komparativnim osvrtom na nove članice EU-a. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 56 (4), 877-904.
- Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi. (NN 33/2001-569)
- Zakon o obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu (NN 29/18). *Narodne novine*. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_03_29_585.html (16.8.2023.)
- Zakon o zadrugama (NN 34/11). *Narodne novine*.
- Živić, D. (2002). Odabrane značajke demografske strukture seoskih naselja u Hrvatskoj 1953.–1991. godine. U: Štambuk, M., Rogić, I. i Mišetić, A. (ur.). *Prostor iza: kako modernizacija mijenja hrvatsko selo*. Zagreb: Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar“
- Župančić, M. (1990) Modernizacija seoskih gospodarstava. U: Seferagić, D. i Milinković, B. (ur.) *Promjene u svakodnevnom životu sela i grada*. Zagreb: IDIS.
- Župančić, M. (2002) Vitalni poljoprivrednici i drugi akteri u razvoju ruralnih područja. U: Seferagić, D. (ur.) *Selo: izbor ili usud*. Zagreb: IDIS.
- Župančić, M. (2000). Tranzicija i modernizacijske perspektive hrvatskog sela. *Sociologija i prostor*, (147-148):11-78.

9. SAŽETAK

Unazad nekoliko stotina godina, hrvatsko kao i druga društva prošlo je kroz procese intenzivne globalizacije, modernizacije te tehnološkog napretka koji su utjecali na sve aspekte društvenog života. Ti su procesi postavili posljedice i na ruralna područja, koja su dodatno suočena s izazovima zbog procesa urbanizacije, deagrarizacije, ali i s time povezane depopulacije jer pojedinci, u potrazi za boljim uvjetima života, sve više počinju iseljavati iz ruralnih u urbane sredine, zbog čega se onda dodatno povratno smanjuje poljoprivredna aktivnost. Svaki od tih procesa podrazumijevao je prilagodbu pojedinaca uvjetima rada i tržišta, te ih se mora uzeti u obzir kada se promišlja o tome kako su poljoprivrednici i seljaci dovedeni u nepovoljan položaj u kojem se nalaze i danas. Međutim, ruralno stanovništvo, uključujući i poljoprivrednike, je razvilo i različite strategije opstanka u različitim izazovnim ekonomskim, socijalnim i političkim uvjetima, što je sociološki relevantno istraživati. Danas, primjerice, značajnu ulogu u tom kontekstu imaju obiteljska poljoprivredna gospodarstva (OPG-ovi) kao uspješan model poljoprivredne proizvodnje, koji osnažuje kako europsku tako i hrvatsku poljoprivredu i doprinosi razvoju ruralnih područja (ENRD, 2013). Upravo su OPG-ovi važni u sociološkom kontekstu zbog toga što su usmjerene na poboljšanje uvjeta života na selu i ruralnog razvoja, što znatno doprinosi području ruralne sociologije.

Glavni fokus ovog istraživanja jesu izazovi s kojima se susreću vlasnici OPG-ova u Hrvatskoj danas, a kako bi se bolje razumjela mjesta gdje su ranjiva i gdje treba jačati njihovu otpornost kako bi opstali i nastavili doprinositi razvoju poljoprivrede, ali i općenito života u ruralnim područjima. Naime, neki od prepoznatih izazova u literaturi su primjerice generacijski jaz, infrastrukturna (ne)opremljenost naselja, zakoni i pravila koja se učestalo mijenjaju te manjak informiranja o tim zakonima i pravilima pa naposljetku i vođenje evidencija koje zahtijevaju nadležna Ministarstva, što za vlasnike OPG-ova koji su u starijoj životnoj dobi može predstavljati svojevrsnu prepreku u kontekstu računalne pismenosti. Istražit će se OPG-ovi Koprivničko-križevačke i Međimurske županije koje su odabrane jer se na području tih županija nalazi velik broj ruralnih sredina pa tako i poljoprivrednih parcela, što znači da postoji velik broj OPG-ova koji su relevantni za ovo istraživanje.

Ključne riječi: Koprivničko-križevačka županija, Međimurska županija, selo, hrvatska poljoprivreda, obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo (OPG), izazovi

10. SUMMARY

A several hundred years ago, Croatian society, like other societies, went through processes of intense globalization, modernization and technological progress that affected all aspects of social life. These processes have also had consequences for rural areas, which are additionally faced with challenges due to the process of urbanization, deagrarianization, but also depopulation because individuals, in search of better living conditions, are increasingly starting to move from rural to urban areas, which is why then it further reduces agricultural activity. Each of these processes involved the adaptation of individuals to the conditions of work and the market, and they must be taken into account when thinking about how farmers and peasants were brought to the unfavorable position in which they find themselves today. However, the rural population, including farmers, has developed different survival strategies in different challenging economic, social and political conditions, which is sociologically relevant to the research. Today, for example, family farms play a significant role in this context as a successful model of agricultural production, which strengthens both European and Croatian agriculture and contributes to the development of rural areas (ENRD, 2013). It is the FFAs that are important in the sociological context because they are aimed at improving living conditions in the countryside and rural development, which significantly contributes to the field of rural sociology.

The main focus of this research is the challenges faced by the owners of FFAs in Croatia, and in order to better understand the places where they are vulnerable and where their resilience needs to be strengthened in order to survive and continue to contribute to the development of agriculture, but also life in rural areas in general. Namely, some of the challenges are recognized in the literature are, for example, the generation gap, the infrastructural (lack of) equipment of settlements, laws and rules that change frequently, and the lack of information about these laws and rules, and finally, record keeping required by the competent Ministries, which for the owners of FFA those who are older can represent a kind of obstacle in the context of computer literacy. The FFAs of Koprivničko-Križevačka and Međimurje counties will be investigated, which were chosen because there are a large number of rural areas and agricultural areas in the territory of these counties, which means that there are a large number of FFAs that are relevant for this research.

Keywords: Koprivničko-Križevačka County, Međimurje County, village, Croatian agriculture, family agricultural holdings (FFA), challenges

11. PRILOZI

Protokol za intervju:

1. Kakvom vrstom poljoprivrede se bavi Vaš OPG?
 - 1.1. Je li ona primarna ili sekundarna? (popis poljoprivrednih djelatnosti)
 - 1.2. Koliko je hektara zemljišta obrađujete?
2. Dobivate li neku vrstu poticaja? Jeste li u zadnjih 5 godina dobili neku vrstu poticaja ili se planirate prijaviti?
 - 2.1. Ako da, koju? Je li poticaj bio koristan?
 - 2.2. Ako ne, zašto? Koji je razlog tome?
3. Smatrate li da postoje određeni problemi u bavljenju poljoprivredom kao djelatnosti?
 - 3.1. Ako da, koje biste naveli kao ključne za Vaš OPG?
4. Postoje li pozitivne strane bavljenja poljoprivredom?
 - 4.1. Ako da, koje biste naveli?
5. Smatrate li da je Vaš OPG dovoljno infrastrukturno opremljen? Što bi bilo korisno da bude bolje opremljen, što se treba unaprijediti? (na razini OPG-a i na razini sela)
6. Jeste li uveli neke inovacije u svom OPG-u?
 - 6.1. Smatrate li da se poljoprivredna djelatnost modernizirala u tom smislu?
7. Kakvo je Vaše mišljenje o agencijama za ruralni razvoj poput npr. Agencije za plaćanje u poljoprivredi, Ministarstva poljoprivrede, i sličnih?
 - 7.1. Je li Vaš OPG član LAG-a (Regionalne razvojne agencije za poljoprivredu)?
8. Smatrate li da ste dovoljno informirani informiranošću o donošenju novih pravilnika i Zakona od strane Ministarstva poljoprivrede?
 - 8.1. Ako ne, zašto ne?
9. Kako vidite budućnost svog OPG-a i općenito budućnost poljoprivrede u Republici Hrvatskoj?

9.1. Što vidite dobro, a što loše?